

Notat 2007–18

Gjeld, driftskreditt og leasing i driftsgranskingsmaterialet for 2006

Ivar Hovland
Anastasia Olsen
Torbjørn Haukås

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Tittel	Gjeld, driftskreditt og leasing i driftsgranskingsmaterialet for 2006
Forfatter	Ivar Hovland, Anastasia Olsen, Torbjørn Haukås
Prosjekt	Gjeld og driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2006 (D843)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2007
Antall sider	43
ISBN	978-82-7077-698-6
ISSN	0805-9691
Emneord	driftskreditt, gjeld, lån, markedsandeler, landbruk, rentesatser, banker, landsdeler

---

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har på oppdrag fra Landkreditt gjennomført en undersøkelse av langsiktig gjeld og driftskreditt i landbruket på basis av driftsgranskingene for 2006. I tillegg er omfanget av leasing i landbruket registrert. Det er registrert banktype, betalte renter og gebyrer og vilkår for driftskreditt for den enkelte bruker.

Det er registrert opplysninger for i alt 847 bruk av 912 bruk i driftsgranskingene. Antallet observasjoner i de ulike delene av undersøkelsen vil variere etter hvor mange registreringer som finnes. Det er gjort noteringer for hvert enkelt bruk. En rekke medarbeidere i NILF har utført grunnlagsregistreringene i løpet av oppgjørssesongen for driftsgranskingene.

Anastasia Olsen har kontrollert grunnlagsdata, og Ivar Hovland har hatt ansvar for mange av beregningene som er utført på materialet. Torbjørn Haukås har vært prosjektleder, og har sammen med Anastasia Olsen og Ivar Hovland skrevet notatet. Heidi Knutsen og Finn G. Andersen har gått gjennom notatet og kommet med konstruktive kommentarer. Anne Bente Ellevold har klargjort manuskriptet for trykking.

Vi vil takke Landkreditt for et interessant oppdrag og for nyttige innspill i forbindelse med slutføringen av notatet.

Oslo, desember 2007
Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING	3
2 MAKROTALL FOR JORDBRUKET	5
2.1 Investeringer	6
2.2 Gjeldsutvikling i driftsgranskingene.....	7
2.3 Kort om driftskredittordningen	7
3 MARKEDSANDELER	9
3.1 Driftskreditt.....	9
3.1.1 Markedsandel i ulike regioner etter antall bruk.....	9
3.1.2 Markedsandel for driftsformene	12
3.1.3 Markedsandel etter kredittramme	13
3.1.4 Endringer i markedet fra 2004 til 2006	14
3.2 Langsiktig gjeld	15
3.2.1 Markedsandel i ulike regioner	15
3.2.2 Markedsandel for driftsformene	18
3.2.3 Markedsandel i ulike størrelsesgrupper	19
3.2.4 Utvikling av markedet gjennom 2006	19
3.2.5 Endringer i markedet fra 1996 til 2006	20
4 BRUKERNES ØKONOMISKE STILLING	21
4.1 Alder på bruker	21
4.2 Region	22
4.3 Driftsform	23
4.4 Areal.....	24
5 RENTESATSER	25
5.1 Utvikling av markedsrente	25
5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet	26
5.3 Driftskreditt.....	26
5.3.1 Banktype.....	27
5.3.2 Regioner.....	27
5.3.3 Alder	28
5.3.4 Overskredet kredittramme	29
5.4 Langsiktig gjeld	30
5.4.1 Rentesatser etter region	30
5.4.2 Driftsform	31
5.4.3 Alder	32
5.4.4 Gjeldsprosent	33
5.4.5 Rentesats etter størrelse på lånebeløp.....	34
6 KOSTNADER VED BRUK AV DRIFTSKREDITTKONTO.....	35
6.1 Gebyrer	35
6.2 Renteinntekter	36

6.3	Rentemargin.....	37
6.4	Regneeksempler.....	38
7	LEASING.....	39
7.1	Generelt om leasing.....	39
7.1.1	Leasing i jordbruket.....	40
7.1.2	Leasing fordelt på ulike regioner.....	40
7.1.3	Leasing i størrelsesgrupper.....	42
7.1.4	Annet.....	42

Sammendrag

På oppdrag fra Landkreditt har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2006. Driftsgranskingsmaterialet for 2006 omfattet i alt 912 bruk fordelt over hele landet. Av disse brukene hadde 839 bruk registrert driftskredittkonto, 847 bruk hadde ett eller flere langsiktige lån.

Gjeldsprosent er høyest i Agder og Rogaland (52,8 %) og Nord-Norge (52,7 %). Samlet gjeld for brukerne har økt mye i gjennomsnitt de siste årene, det samme har gjeldsprosenten. Gjennomsnittlig langsiktig gjeld er høyest Agder og Rogaland med kr 1,45 mill. per bruk og lavest på Vestlandet med kr 0,95 mill. I gjennomsnitt for hele driftsgranskingsmaterialet økte gjeldsprosenten med 10,4 prosentpoeng fra 1996 til 2006.

Markedsandelene for de ulike bankene varierer både med tanke på regioner, størrelsesgrupper og driftsformer. For Landkreditt er situasjonen følgende:

- Regioner. Høyest andel på Østlandet med vel 20 prosent både når en ser på gjeld på driftskreditt og langsiktig lån.
- Driftsform. Landkreditt størst blant bruk med korn og svin.
- Brukstørrelse. Landkreditts andel øker med størrelse på brukene fra 3,5 prosent for de minste til 19,6 prosent for de største.
- Alder. Landkreditt overrepresentert i gruppene 35–55 år, og underrepresentert i den yngste gruppen.
- Kredittramme. Kunder i Landkreditt utnytter 76 prosent av innvilget kredittramme på driftskredittkonto. Østlandsbøndene har høyest utnyttingsgrad av kredittrammen.

Landkreditts markedsandel er i denne undersøkelsen beregnet til 19,9 prosent når det gjelder gjeld på driftskredittkontoen og 15,4 prosent når det gjelder langsiktig gjeld. Det var en økning på henholdsvis 5 og 0,5 prosentpoeng i forhold til tidligere undersøkelser i 2004 og i 2003. Det har også skjedd endringer i løpet av 2006. Det var en økning i sum langsiktig gjeld på 10,5 prosent i løpet av året. Denne økningen tilfalt sparebankene og forretningsbankene mens Landkreditts andel var uendret.

Pengemarkedsrenten har økt med 1,83 prosentpoeng fra 2004 til 2006. Renteundersøkelsen viser at det er en forskjell i rentenivå mellom Landkreditt og gjennomsnittet av de andre banktypene. Dette gjelder både oppgitt rente fra kontoutskrift og beregnet rente for driftskreditt, og for beregnet rente på langsiktig gjeld. For langsiktig gjeld er det liten forskjell mellom banktypene. Statsbankene som har omtrent samme rentenivå (4,13 %) på langsiktige lån som Landkreditt (4,08 %). De andre banktypene ligger 0,25–0,5 prosentpoeng over Landkreditt. Det er imidlertid stor forskjell mellom enkeltbanker, noe som ikke fremgår av denne undersøkelsen.

I denne undersøkelsen har vi også sett på leasing. Av 912 bruk i driftsgranskingene er det registrert leasingkostnader på 163 bruk, i hovedsak maskiner og utstyr, men også bygninger og innredning. Gjennomsnittlig beløp per bruk er kr 76 200. Fordelt på hele driftsgranskingsmaterialet utgjør leasingkostnaden kr 13 600 per bruk. En tredjedel av driftsgranskingsbrukene i Nord-Norge har leasingkontrakt. Innslag av leasing er dobbelt så høyt i Nord-Norge som i resten av landet. På Vestlandet finner vi laveste leasingkostnader per bruk. Det er ikke registrert leasingkostnader for tilleggsnæring, annen næring og privat.

1 Innledning

Undersøkelsen omfatter 912 bruk som deltok i driftsgranskingene i 2006. Driftsgranskinger i jord- og skogbruk viser resultater for gårdsbruk der en vesentlig del av familiens samlede inntekter kommer fra jord- og/eller skogbruk. I tillegg viser driftsgranskingene inntekter fra annen næring, lønn, pensjoner, renter m.v.

Driftsgranskingsmaterialet er basert på regnskap fra tilfeldig utvalgte bruk fra produksjonstilskuddsregisteret. I underkant av 1 000 bruk har deltatt i granskingene de senere årene. Det er gjort et stratifisert utvalg for produksjoner, regioner og størrelsesgrupper. Deltakelsen er frivillig, og det er ikke begrensinger på hvor lenge et bruk kan være med. Brukeren skal ikke være over 67 år. Rundt 10 prosent av deltakerbrukene skiftes ut årlig, det er derfor god kontinuitet i materialet.

Registrert arbeidsforbruk for deltakerbrukene i driftsgranskingene var i gjennomsnitt 2 894 timer eller 1,56 årsverk i 2006.

Ved å forutsette at en vesentlig del av inntektene skal komme fra jordbruket, blir de små brukene noe underrepresentert, mens de store brukene blir noe overrepresentert i driftsgranskingene. Mens det i 2006 var 49 405 bruk som søkte om produksjonstilskudd, var det bare 34 490 bruk som hadde grunnlag for et økonomisk resultat som er høyt nok til at de kan rekrutteres til driftsgranskingene. Når det gjelder driftsformer, er melkeproduksjonsbruk overrepresentert. I populasjonen som man rekrutterer bruk til driftsgranskingene fra, utgjør bruk med melkeproduksjon 36,6 prosent, mens rundt 48 prosent av brukene i driftsgranskingene driver med melkeproduksjon. Kornbrukene er underrepresentert i driftsgranskingene. Tilsvarende tall for korn er 16 prosent i populasjonen og 9,5 prosent i utvalget.

I motsetning til tidligere undersøkelser har vi denne gangen sett på både kortsiktig gjeld (driftskreditt) og langsiktig gjeld. I tillegg er omfang av leasing registrert. Resultatene er sammenlignbare med tidligere undersøkelser da vi har brukt de samme metodene som tidligere. Undersøkelsen er bygget på driftsgranskingsmaterialet, og vil nødvendigvis ikke være like representativt for jordbruket i alle grupperinger og inndelinger.

Av de 912 brukene som er med i driftsgranskingene, er det 839 bruk som har driftskreditt, og 847 bruk som har ett eller flere langsiktige lån spredt på ulike finansinstitusjoner. For noen enkeltbruk mangler det en del opplysninger. Det vil derfor være varierende antall observasjoner bak de forskjellige presenterte resultatene.

73 bruk (8 %) av 912 bruk har ikke registrert driftskreditt. Det er flere grunner til det, mange har en finansiell basis som er så god at det er unødvendig med driftskreditt, og det er ofte bedre betingelser på brukskonti dersom de ikke omfatter kreditt. 65 bruk (7 %) har ikke langsiktig gjeld, eller har så mangelfulle opplysninger at de ikke kan være med i undersøkelsen.

For driftskredittundersøkelsen har vi hentet følgende tilleggsopplysninger: inngående og utgående balanse på driftskreditt, påløpt rente, samlet betalt gebyr, rentesatser for debet- og kredittrente og gebyrsatser. De forskjellige bankene har ulike betingelser knyttet til driftskreditt. Vi har beregnet gjennomsnittsverdier for en rekke variabler som er av interesse for vurdering av kostnader ved bruk av driftskredittkonto.

For langsiktig gjeld har vi registrert følgende opplysninger: utgående og inngående balanse for hvert enkelt lån og korresponderende påløpt rente. Det er også notert dato for opptak av nye lån dersom lånet ble tatt opp i løpet av året, og innløsningsdato for lån nedbetalt i løpet av året. Dette er gjort for å finne gjennomsnittsgjeld for det registrerte rentebeløpet. Registreringene gir en oversikt over omfang og sammensetning av gjeld og renter på deltakerbrukene.

I undersøkelsen opererer vi med fire ulike bankkategorier når det gjelder driftskreditt og seks kategorier når det gjelder langsiktig gjeld. Inndeling i kategoriene for langsiktig gjeld er listet nedenfor:

- Store sparebanker med forvaltningskapital større enn 10 mrd. kr.
- Små lokale sparebanker
- Forretningsbanker blant andre DnB Nor, Postbanken, Nordea, Fokus bank og lokale forretningsbanker på Vestlandet
- Landkreditt
- Statsbanker som Innovasjon Norge og Statens Lånekasse.
- Andre. Denne gruppen inneholder alle lånegivere som ikke kan plasseres i andre gruppene. Det kan være lån i forskjellige former for finansieringsselskaper m.m. De senere årene har rentefrie lån til brannvarslingsanlegg økt mye i materialet. Disse er plassert i denne gruppen.

For driftskreditt er det ikke registrert data for statsbanker og «Andre», da det ikke finnes tilbud om driftskreditt fra disse to kategoriene.

For å fjerne eventuelle feil i materialet har vi i renteberegningene for langsiktige lån avgrenset materialet til lån som har rentesats mellom 3 prosent og 10 prosent.

Notatet er inndelt i følgende emner: Makrotall for jordbruket, markedsandeler, brukernes økonomiske stilling, rentesatser, kostnader ved bruk av driftskredittkonto og leasing.

2 Makrotall for jordbruket

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har beregnet makrotall for jordbruket. Tabell 2.1 viser beregninger for samlet kapital og gjeld i landbruket de årene det er foretatt gjeldsundersøkelse. Tallene er basert på historisk kostpris, og er derfor sammenlignbare med driftsgranskingene.

Tabell 2.1. Innsatt kapital og gjeld i jordbruket, mill. kr

	1996	1999	2001	2003	2004	2006
Jord og bygninger	32 725	35 288	36 292	37 879	38 562	46 038
Maskiner/redskap	10 015	9 512	9 904	10 805	10 639	10 684
Biler	325	277	337	348	349	361
Husdyr	8 208	7 435	6 872	6 581	6 576	6 841
Varer i arbeid	6 314	6 029	5 996	6 338	6 435	7 038
Sum bokført kapital	57 587	58 541	59 401	62 557	62 561	70 962
Lant kapital	21 714	23 921	24 794	28 415	29 897	34 134
Egenkapital	35 873	34 620	34 607	33 563	32 664	36 828
Gjeldsprosent	37,7	40,9	41,7	45,8	47,8	48,1

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket, BFJ 2007

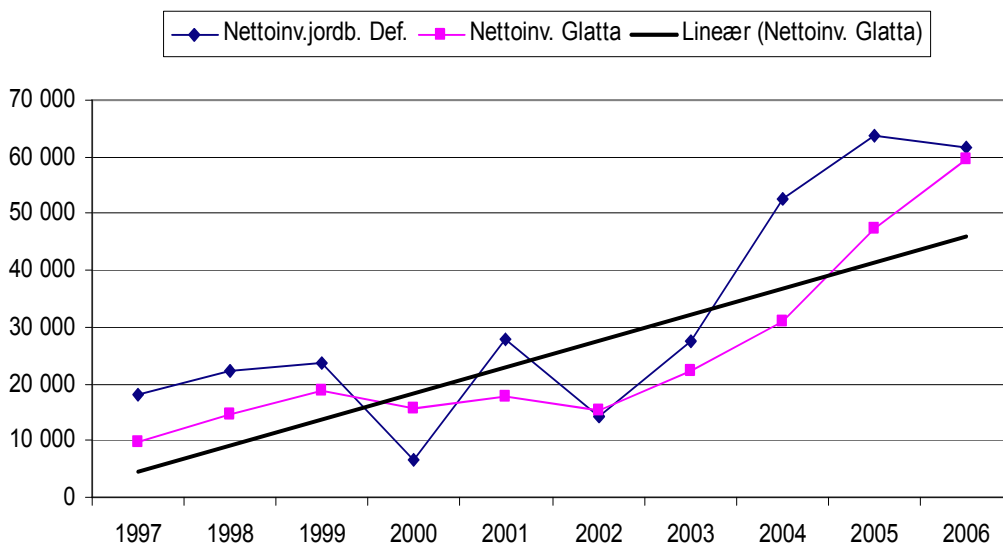
Totalgjeld for jordbruksbefolkningen for 2006 er beregnet til 57,982 mrd. kr (BFJ, 2007). For å finne hvor mye av gjelda som er tilknyttet jordbruket, er forholdet mellom eiendeler i jordbruket og sum eiendeler i driftsgranskingene benyttet. Tabellen viser at totalt innsatt kapital i jordbruket har økt noe i perioden fra 1996 til 2006, og det er spesielt jord og bygninger som har økt. Det har vært en stor økning i jordbrukskapital fra 2004 til 2006. Gjelden har også økt, mens egenkapitalen endret seg lite fram til 2004. Fra 2004 har det vært en økning i egenkapitalen på 9 prosent, mens gjelden har økt med 18 prosent i samme perioden. Gjeldsprosenten har økt med over 10 prosentpoeng fra 1996 til 2006. Den samme utviklingen finner vi også igjen i driftsgranskingene selv om gjeldsprosenten er noe lavere der i 2006.

Rentenivået på lån til jordbruket betyr mye økonomisk. Lånt kapital i jordbruket er beregnet til vel 34 mrd. kroner. En økning av renten med ett prosentpoeng medfører årlig 340 mill. kroner i ekstra kostnader for jordbruket. Det er et stort potensial for næringen å spare ved å benytte de rimeligste lånetilbudene i markedet. Det gjelder både for langsiktige pantelån og for kortsiktige kreditter (driftskreditt).

2.1 Investeringer

Økningen i gjeld i landbruket henger sammen med investeringsnivået. Fram til 2003 lå nivået på nettoinvesteringer jevnt rundt kr 20 000 per bruk i gjennomsnitt for materialet. Fra 2004 har investeringsnivået økt betydelig, og både i 2005 og 2006 lå nettoinvesteringer på over kr 60 000 i snitt per bruk. Det blir investert mest i bygninger, men også i melkekvote, jord og maskiner.

Det er høyt investeringsnivå i mange regioner, det har vært høyest nettoinvestering på Jæren de siste årene. Av driftsformene er det investert mye både i svinehold og melkeproduksjon de siste årene. Det har vært beskjeden nettoinvestering i sauehold og kornproduksjon i samme perioden.

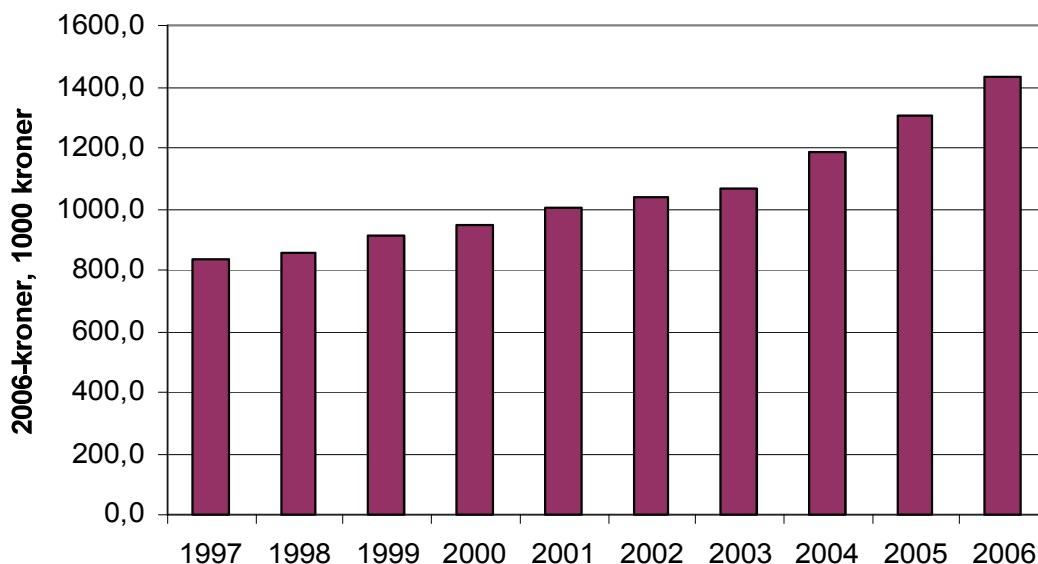

Figur 2.1 Nettoinvesteringer¹ i jordbruket 1997–2006. Landstal deflatert etter konsumprisindeksen (NILF, Driftsgranskningene 2006)

Som det går fram av figur 2.1, har det vært en betydelig økning i nettoinvesteringene fra 1997 til 2006. Økning i rentenivå de to siste årene har foreløpig ikke lagt noen demper på investeringslysten i jordbruket. Glatta investeringer er treårs gjennomsnitt som brukes for lettere å kunne se trender. Trenden viser økende nettoinvesteringer i jordbruket. I tillegg kommer investeringer i tilleggsnæringer, annen næring og privat.

¹ Nettoinvesteringer er her definert som bruttoinvesteringer med fradrag av kapitalslit, frasalg og tilskudd. De er oppgitt i gjennomsnitt per bruk for alle deltakerne i driftsgranskningene

2.2 Gjeldsutvikling i driftsgranskingene

Figur 2.2 Gjeldsutvikling, gjennomsnitt per bruk i driftsgranskingene 1997–2006. Tallene er deflaterte etter konsumprisindeksen

Gjeldsnivået i driftsgranskingene har steget fra vel 800 000 kroner per bruk i snitt i 1997 til kr 1 430 000 kroner i 2006 målt i faste 2006-kroner. Dette gjelder all gjeld på brukene, både i næring og privat. Av dette utgjør kortsiktig gjeld 19 prosent. En tredjedel av kortsiktig gjeld er driftskreditt. Det har vært økning i alle landsdeler. Gjeldsprosenten økte med 4,7 prosentpoeng i forhold til 2004, og lå på 45,9 prosent i 2006. Gjeldsprosenten er høyest i Agder og Rogaland (52,8 %) og i Nord-Norge (52,7 %), men den har steget mest på Jæren de siste ti årene fra 44 prosent i 1997 til 55,5 prosent i 2006.

2.3 Kort om driftskredittordningen

Driftskreditt - eller «Oppgjørs- og driftskredittordningen i landbruket» - som ordningen egentlig heter, er bondens egen kassakredittordning. Mot pant i framtidige oppgjør for leveranser til de samvirkebedriftene bonden er medeier i - og leverandør til - kan han eller hun nyte godt av en romslig kredittbevilgning til en meget hyggelig lånerente.

For å kunne nyte godt av ordningen må bonden være eier i minst én av de deltagende samvirkebedriftene. Disse samvirkebedriftene er Tine BA, Nortura BA, Norges skogeierforbund, AL Gartnerhallen, Hoff Norske Potetindustrier, Norges Pelsdyrslag, Felleskjøpet, Norsvin, Geno, Norsk kjøttfeavlslag, Norsk Sau og geit og Honningcentralen A/L. Alle utbetalinger for oppgjør fra de samvirkebedriftene bonden leverer til, skal gå gjennom den banken bonden har opprettet driftskreditt i.

Størrelsen på bevilget kreditt vil være avhengig av historiske leveranser til samvirkebedriftene. Når det gjelder nyetablerte bønder beregnes kredittrammens størrelse i forhold til oppgjør for framtidige leveranser. Normalt vil kredittrammen være 40 prosent av de forventede utbetalingene fra de aktuelle samvirkebedriftene

(www.landbrukssamvirke.no).

Kollektiv garanti

Formålet med ordningen er å sikre samvirkebonden gode betingelser på driftskreditt. Dette sikres ved at samvirkebedriftene stiller garanti for 50 prosent av eventuelle tap på driftskreditten, basert på pant i oppgjør for leveranser. Det er kombinasjonen av bankens pant i leveranser og samvirkebedriftenes kollektive garantiansvar, som gjør den gunstige lånerenten mulig (www.landbrukssamvirke.no).

Garantiutvalg

Ordningen bygger på en overenskomst fra 1967 mellom de deltagende samvirkebedriftene i landbruket, Sparebankforeningen og Finansnæringsens Hovedorganisasjon.

Driftskredittordningen administreres av Norsk Landbrukssamvirke (NL). I regi av NL er det etablert et garantiutvalg - med ett medlem fra hver av de deltakende samvirkebedriftene. Dette garantiutvalget representerer garantisten overfor bankene. Utvalget behandler henvendelser om ordningen - herunder søknader om særskilt garanti - og foretar garantioppgjør til bankene ved oppstått tap.

Et samarbeidsutvalg bestående av to representanter for hver av de to bankforeningene og to representanter for garantistene fører tilsyn med hvordan ordningen virker og foreslår evt. endringer av retningslinjene (www.landbrukssamvirke.no).

3 Markedsandeler

Markedsandeler for de forskjellige bankkategoriene er beregnet både etter region, driftsform og kredittramme. De 36 samdriftene i driftsgranskingene er ikke omfattet av undersøkelsen. Beregningene i kapittel 3.1 er gjort på grunnlag av opplysningene fra de 839 brukene som har en driftskredittkonto med registrert innvilget kreditt. Kapittel 3.2 omhandler bruk med opplysninger om all langsiktig gjeld med unntak av familielån. Det er 847 bruk til sammen som har ett eller flere langsiktige lån registrert.

I denne undersøkelsen er landet delt inn i fem regioner: Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge. Tabellene viser også antall bruk som er med i utvalget. Grunnen til at det ikke finnes opplysninger for alle de 912 brukene som er med i driftsgranskingene, er at de ikke har driftskreditt/langsiktige lån, mangel på informasjon i regnskapene eller mangelfulle registreringer.

3.1 Driftskreditt

I driftskredittundersøkelsen er bankene klassifisert i 4 kategorier: Landkreditt, Lokal sparebank (Lokal SpB), Stor sparebank (Stor SpB), og Forretningsbank (FoB).

3.1.1 Markedsandel i ulike regioner etter antall bruk

Tabellene 3.1 til 3.5 viser driftskreditt og kredittramme fordelt på ulike regioner. Vi ser at et stort flertall (70 %) av brukene har sin driftskredittkonto i sparebanker, noen flere i lokale sparebanker enn i de store. Det er bruk med tilknytning til sparebanker som i gjennomsnitt har den laveste kreditten. Brukene som har driftskredittkontoen i Landkreditt, har gjennomsnittlig en betydelig høyere kredittramme enn bruk som har driftskredittkonto i andre banker. For driftskreditt er det 11,6 prosent av alle bruk i driftsgranskingene som benytter seg av Landkreditt, de fleste av disse ligger på Østlandet. Det er i all hovedsak bruk på Østlandet som også benytter seg av forretningsbanker. Årsaken til dette er DnBs oppkjøp av Gjensidige Nor (tidligere Sparebanken Nor) i desember 2003.

Tabell 3.1 Kundemasse for driftskreditt fordelt på banker og regioner, antall bruk

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	51	16	13	7	10	97
Stor SpB	44	52	51	55	55	257
Lokal SpB	129	43	75	55	22	324
FoB	106	9	11	17	18	161
Sum	330	120	150	134	105	839

Tabell 3.2 Kundemasse for driftskreditt, gjeld per 31.12. 2006 fordelt på banker og regioner i prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	15,5	13,3	8,7	5,2	9,5	11,6
Stor SpB	13,3	43,3	34,0	41,0	52,4	30,6
Lokal SpB	39,1	35,8	50,0	41,0	21,0	38,6
FoB	32,1	7,5	7,3	12,7	17,1	19,2

Tabell 3.2 viser prosentvis fordeling av bankkundene mellom regioner og bankkategorier. Det går fram av tabellene at Landkreditt har 11,6 prosent av kundemassen. Til gjengjeld har Landkreditt 19,9 prosent av registrert gjeld på driftskreditt og 17,4 prosent av kredittrammen (tabell 3.5). Det viser at Landkreditt har større kunder enn de andre bankene, og at disse har høyre utnyttingsgrad av driftskreditten. Det er sparebankene som har de fleste driftskredittkundene, til sammen nesten 70 prosent av kundemassen. De lokale sparebankene har noen flere enn de store, og kundemassen er jevnt fordelt over hele landet, men andelen er minst på Østlandet. Forretningsbankene har lav markedsandel på Sør- og Vestlandet og i Trøndelag.

Tabell 3.3 viser gjeld på driftskredittkonto i millioner kroner. Det er kun enheter med negativ saldo ved utgangen av året som inngår i resultatene, i alt 526 bruk. Samlet registrert kreditt på disse brukene ved utgangen av året var knapt 94 mill. kroner, kr 178 000 per bruk i gjennomsnitt. Av tabellen går det fram at sparebankene har 59 prosent av samlet kreditt mens de har nærmere 70 prosent av kundemassen. Forretningsbankenes kunder ligger på gjennomsnittet i størrelse, og har omtrent 20 prosent både av kundemassen og av samlet kreditt.

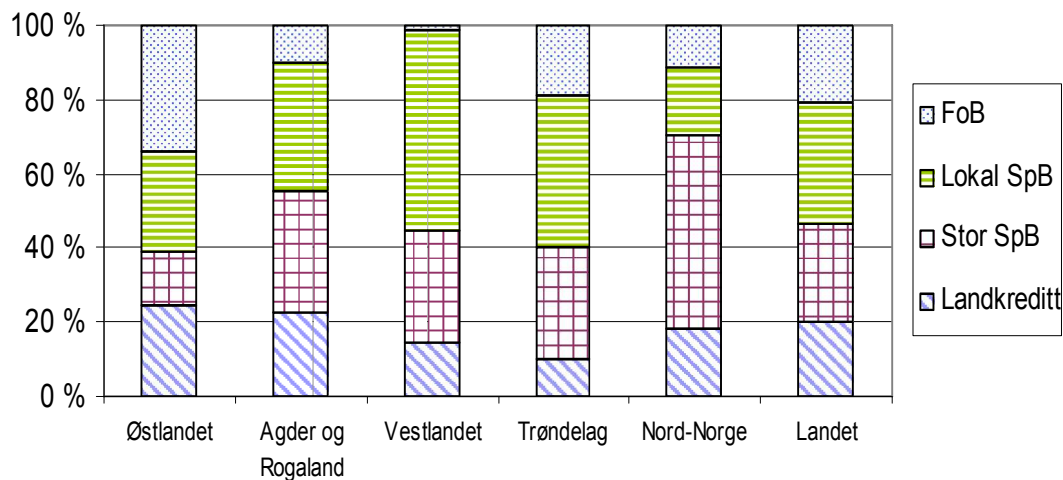
Tabell 3.3 Markedet for driftskreditt fordelt på banker og regioner etter sum gjeld per 31.12. 2006, i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	9,85	3,40	2,06	1,34	2,06	18,71
Stor SpB	5,99	4,88	4,20	4,10	5,81	24,99
Lokal SpB	10,83	5,11	7,51	5,40	2,01	30,86
FoB	13,67	1,54	0,22	2,56	1,26	19,25
sum	40,34	14,94	13,98	13,39	11,15	93,81

Tabell 3.4 Markedet for driftskreditt i kroner fordelt på banker og regioner i prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	24,4	22,8	14,7	10,0	18,5	19,9
Stor SpB	14,9	32,7	30,0	30,6	52,1	26,6
Lokal SpB	26,8	34,2	53,7	40,3	18,0	32,9
FoB	33,9	10,3	1,5	19,1	11,3	20,5

Figur 3.1 fremstiller Tabell 3.4 grafisk og viser sum på driftskreditt i prosent fordelt på ulike regioner. Det går tydelig fram at sparebankene står sterkt på Vestlandet med over 80 prosent av samlet kreditt. Særlig sterkt står de lokale sparebankene med over 54 prosent av kreditten. I Nord-Norge er det de store sparebankene som dominerer markedet med over 52 prosent av kreditten.

Figur 3.1 Bankenes markedsandel etter samlet driftskreditt i ulike regioner, prosent

Tabell 3.5 viser innvilget kreditttramme for de forskjellige bankene i det aktuelle utvalget. Av Tabell 3.5 går det fram at Landkreditt har 17,4 prosent av kreditttrammen på landsbasis. Sparebankene har 63 prosent og forretningsbankene 20 prosent. Det er store regionale variasjoner mellom banktypene.

Tabell 3.5 Driftskreditt i ulike regioner etter kreditttramme i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland				Nord-Norge	Landet	
		Vestlandet	Trøndelag	Sum	%			
Landkreditt	12,5	5,2	2,9	1,7	2,2	24,6	17,4	
Stor SpB	9,4	8,0	7,0	9,6	7,5	41,6	29,4	
Lokal SpB	17,7	7,1	9,8	8,8	3,7	47,1	33,3	
FoB	18,7	4,3	0,2	3,1	1,8	28,1	19,9	
Sum	58,4	24,7	19,9	23,2	15,2	141,4	100	

Når vi ser innvilget kreditttramme (tabell 3.5) i forhold til gjeld per 31.12 (tabell 3.4), kan vi finne ut i hvor stor grad brukere benytter seg av kreditten.

Det går fram av tabellene at kunder i Landkreditt utnytter 76 prosent av kreditttrammen. For de små sparebankene var utnyttingsgraden 60 prosent, for de store sparebankene 55 prosent og for foretningsbankene 69 prosent på vårt måletidspunkt ved utgangen av året.

3.1.2 Markedsandel for driftsformene

I denne delen av undersøkelsen har vi valgt ut de fem største driftsformene for å se på forskjeller mellom størrelse på driftskreditten og banktype (tabell 3.6). Melkeproduksjon kombinert med større eller mindre innslag av kjøttproduksjon, er den klart største gruppen med i alt 351 bruk. I denne gruppen har Landkreditt 10 prosent av markedet om en ser på antall bruk, og 22 prosent av markedet om en ser på total gjeld. Dette er en økning fra hhv. 5,2 prosent og 9,4 prosent i undersøkelsen for 2004. Lokale sparebanker har 41 prosent av antall bruk og 31,3 prosent av total gjeld på bruk med melk og storfekjøtt, mens tilsvarende andeler for store sparebanker er hhv. 33,6 og 34,6 prosent.

Det er i alt 73 bruk som har driftsformen sau. I gjennomsnitt har disse brukene positiv saldo på driftskreditten per 31.12.2006. En av forklaringene på det er at bruk med sau har hoveddelen av sin inntekt på høsten. Dette er relativt små bruk, med en betydelig mindre kreditttramme enn bruk med de andre driftsformene.

Forretningsbanker har hele 46,5 prosent av markedet når det gjelder antall bruk med driftsformen korn (81 bruk). Kornbrukene med tilknytning til Landkreditt har betydelig mer gjeld og høyere kreditttramme enn kornbruk med andre bankforbindelser. 85 prosent av kornbrukene er lokalisert på Østlandet, resten i Trøndelag.

Bruk med driftsformen korn og svin er de som i gjennomsnitt har mest gjeld og høyest kreditttramme. I denne produksjonen har Landkreditt 35,1 prosent av antall bruk og 24,2 prosent av total gjeld. Det er få observasjoner i denne gruppen.

Tabell 3.6 Driftskredittgjeld fordelt etter banktype og driftsform. Innskudd på driftskredittkontoen star som positivt tall, gjeld star med negativt fortegn i utgaende balanse

		Landkreditt	Lokal Spb	Stor Spb	FoB
Melk og stor-fekjøtt	Antall bruk	35	144	118	54
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-6 545	-9 303	-10 289	-3 570
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-187 001	-64 603	-87 192	-66 106
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	271 724	193 685	213 804	218 742
	Markedsandel, % av ant. bruk	10,0	41,0	33,6	15,4
Sau	Antall bruk	2	29	29	13
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr		1 151	1 217	195
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk		39 689	41 955	15 027
	Kredittramme, gj. snitt per bruk		79 737	89 450	120 714
	Markedsandel, % av ant. bruk	2,7	39,7	39,7	17,8
Korn	Antall bruk	11	25	13	32
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-587	-76	-19	-735
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-53 322	-3 056	1 444	-22 964
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	290 000	143 667	161 111	194 650
	Markedsandel, % av ant. bruk	11,3	29,6	12,7	46,5
Melk og svin	Antall bruk	6	14	11	2
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-2 404	-3 569	-885	
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-400 684	-254 897	-80 464	
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	719 000	397 636	372 000	
	Markedsandel, % av ant. bruk	18,2	42,4	33,3	6,1
Korn og svin	Antall bruk	13	7	8	9
	Gjeld i UB, totalt, 1000 kr	-4 755	-2 443	-9 081	-3 380
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-365 800	-348 991	-113 519	-375 508
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	506 250	380 038	385 714	577 143
	Markedsandel, % av ant. bruk	35,1	18,9	21,6	24,3

3.1.3 Markedsandel etter kredittramme

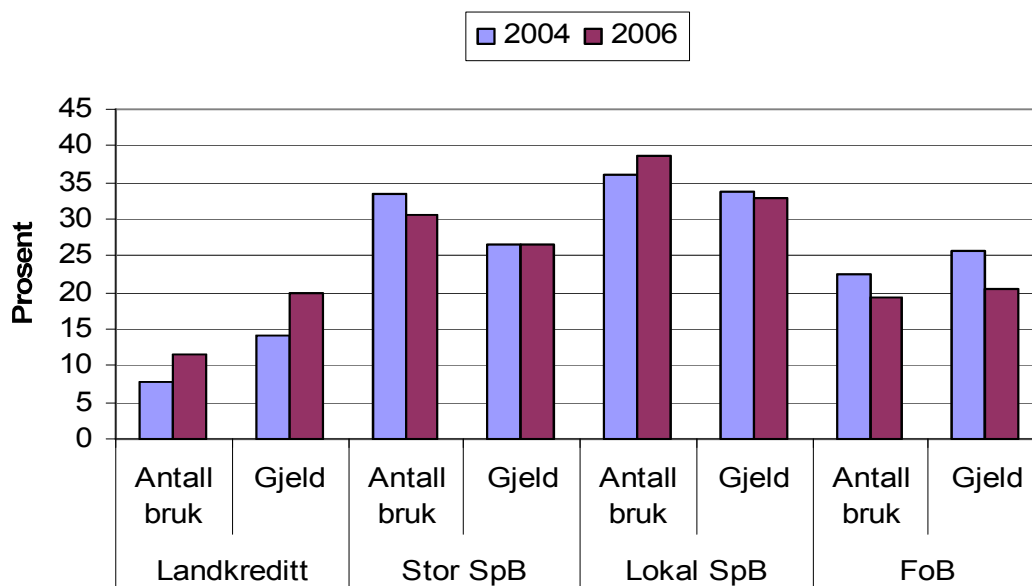
På bruk som har mindre enn kr 100 000 i kredittramme, har alle gruppene positiv driftskreditt per 31.12.06 (tabell 3.7). Landkreditt har 4,9 prosent av antall bruk i gruppen med mellom 50 000 og 100 000 kr i kredittramme, og 23,6 prosent av antall bruk i gruppen med kredittramme over 500 000. Lokale sparebanker står sterkt hos de små brukene, med 60 prosent i den minste gruppen. I gruppen med kredittramme fra 50–100 000 er 77,8 prosent av antall bruk tilknyttet sparebanker (lokal eller stor). Sparebankenes andel av markedet reduseres gradvis etter størrelsen på kredittrammen.

Tabell 3.7 Markedsandeler fordelt etter kredittramme. Innskudd på driftskredittkontoen star som positivt tall, gjeld star med negativt fortegn i utgaende balanse

		Landkreditt	Lokal Spb	Stor Spb	FoB
Ramme under 50 000	Antall bruk		15	8	2
	Brukers alder		46	45	
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk		66 394	73 437	
	Kredittramme, gj. snitt per bruk		28 867	29 000	
	Markedsandel, % av ant. bruk		60,0	32,0	8,0
Ramme fra 50– 100 000	Antall bruk	4	31	32	14
	Brukers alder	43	50	52	51
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	36 844	52 187	26 038	68 324
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	62 500	63 065	67 656	65 214
	Markedsandel, % av ant. bruk	4,9	38,3	39,5	17,2
Ramme fra 101– 200 000	Antall bruk	17	73	64	35
	Brukers alder	44	48	47	49
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-66 577	-26 507	18 044	23 878
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	141 353	127 712	132 188	134 286
	Markedsandel, % av ant. bruk	9,0	38,6	33,9	18,5
Ramme fra 201– 300 000	Antall bruk	17	57	47	26
	Brukers alder	46	50	45	50
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-79 855	-108 724	-78 363	-67 333
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	223 235	227 565	231 191	221 192
	Markedsandel, % av ant. bruk	11,6	38,8	32,0	17,7
Ramme fra 301– 500 000	Antall bruk	23	35	23	15
	Brukers alder	47	47	48	48
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-205 801	-212 225	-225 586	-245 337
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	348 478	343 686	347 826	383 666
	Markedsandel, % av ant. bruk	24,0	36,5	24,0	15,6
Ramme over 500 000	Antall bruk	13	12	18	12
	Brukers alder	44	44	46	50
	Gjeld i UB, gj. snitt per bruk	-464 737	-124 167	-430 474	-475 680
	Kredittramme, gj. snitt per bruk	766 923	769 583	637 222	649 167
	Markedsandel, % av ant. bruk	23,6	21,8	32,7	21,8

3.1.4 Endringer i markedet fra 2004 til 2006

Ut fra figur 3.2 kan vi se at bankenes andel av markedet har forandret seg noe fra 2004 til 2006. Landkreditt økte sin andel både når det gjelder antall kunder og sum gjeld. Sparebankenes samlede andel er nesten uendret. Det ser ut som at de store sparebankene mistet en del mindre kunder til de lokale sparebankene. Det gir seg utslag i at de store sparebankene har en mindre andel av kundene, men en større andel av kreditten målt i kroner. De lokale sparebankene har en motsatt utvikling. Foretningsbanker har mistet en del kunder til fordel for Landkreditt. Dette gjelder først og fremst på Østlandet.

Figur 3.2 Driftskreditt. Fordeling av antall bruk og samlet driftskreditt mellom ulike banktyper i 2004 og 2006

3.2 Langsiktig gjeld

Langsiktig gjeld omfatter alle langsiktige lån på bruket med unntak av familielån, både private og i næringssammenheng. I dette kapittelet er bankene klassifisert i seks kategorier: Landkreditt, store sparebanker (Stor SpB), lokale sparebanker (Lokal SpB), statsbanker, foretningsbanker (FoB) og «Andre».

3.2.1 Markedsandel i ulike regioner

I tabellen 3.8 er det samlet inn informasjon fra 847 bruk som har ett eller flere langsiktige lån i forskjellige banker.

Tabell 3.8 Sum langsiktig gjeld fordelt etter banktype og regioner i mill. kr

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	84,0	28,7	12,5	12,8	8,8	146,7
Stor SpB	39,6	47,2	32,8	38,3	26,7	184,5
Lokal SpB	105,1	58,4	63,4	45,2	17,0	289,2
Statsbank	39,6	18,6	27,1	13,9	35,9	135,1
FoB	93,1	21,1	4,1	21,7	9,7	149,7
Andre	19,1	9,1	6,1	4,7	8,6	47,6
Sum langsiktig gjeld	380,4	183,1	146,1	136,6	106,6	952,8
Antall bruk	322	126	153	136	110	847
Middel per bruk	1,18	1,45	0,95	1,00	0,97	1,12

De 847 brukene i undersøkelsen hadde en samlet langsiktig gjeld på 952 mill. ved utgangen av året. I gjennomsnitt per bruk er det Agder og Rogaland som har høyest gjennomsnittsgjeld per bruk med kr 1 450 000. Lavest ligger Vestlandet med vel kr 950 000 og Nord-Norge med kr 970 000. Det er en sterk sammenheng mellom produksjonsvolum, størrelse på bruk og gjeld. Det er de store brukene på Jæren som drar opp gjennomsnittstallene for Agder og Rogaland.

Tabell 3.9 Bankenes markedsandel av langsiktig gjeld i ulike regioner, prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	22,1	15,7	8,5	9,4	8,2	15,4
Stor SpB	10,4	25,8	22,4	28,0	25,0	19,4
Lokal SpB	27,6	31,9	43,4	33,1	16,0	30,4
Statsbank	10,4	10,1	18,6	10,2	33,6	14,2
FoB	24,5	11,5	2,8	15,9	9,1	15,7
Andre	5,0	5,0	4,2	3,4	8,1	5,0

Tabell 3.9 viser kredittinstitusjonenes relative markedsandel av all langsiktig bankgjeld. Markedsandelene i de forskjellige regioner varierer mye mellom bankkategoriene. På Østlandet er det lokale sparebankene sammen med foretningsbankene og Landkreditt som dominerer. Hver av de tre bankkategoriene har omtrent en fjerdedel av markedet.

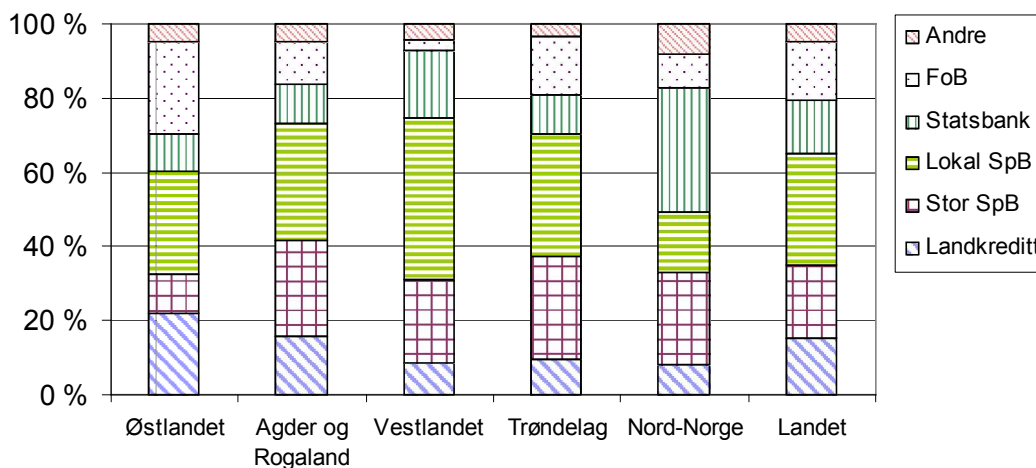
I Agder og Rogaland har sparebankene nesten 60 prosent av markedet, mens Landkreditt har 15 prosent. Foretningsbanker og statsbanker ligger på omtrent samme nivå, rundt 10–11 prosent.

Vestlandet har høyt innslag av sparebanker på vel 60 prosent i tillegg til en stor andel av statsbanker. I Trøndelag dominerer sparebankene, mens statsbankene og Landkreditt har relativt beskjedne andeler.

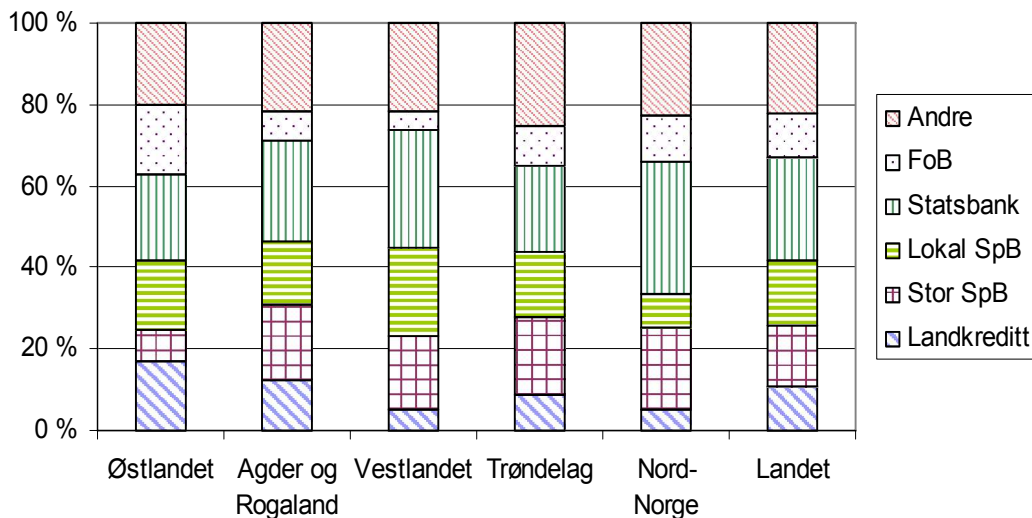
Nord-Norge skiller seg ut med svært høy andel statsbankfinansiering, omtrent en tredjedel av samlet langsiktig gjeld. Sparebankene står sterkt også her med vel 40 prosent av markedet, mens Landkreditt har sin laveste andel på regionnivå i Nord-Norge.

Tallene viser at Landkreditt står sterkt på Østlandet og delvis i Rogaland og Agder, mens innslaget er lite i resten av landet, særlig på Vestlandet og i Nord-Norge. Sparebankene står sterkt i landbruket, og har over halvparten av markedet i de fleste regionene med unntak av Østlandet og Nord-Norge. Fordelingen mellom store og små sparebanker varierer noe, i enkelte distrikter dominerer lokale sparebanker som for eksempel på Vestlandet, mens i Nord-Norge er det de store sparebankene som har størst andel. Innslaget av «Andre» er størst i Nord-Norge.

Tabell 3.9 er framstilt grafisk i figur 3.3.

Figur 3.3 Markedsandeler for langsiktig gjeld fordelt etter banktype og regioner, sum gjeld

Figur 3.4 Markedsandeler for langsiktig gjeld fordelt etter banktype og region, antall lån

Av figur 3.3 og figur 3.4 ser vi at statsbanker og «Andre» har mange lån, mens andel gjeld er beskjeden. I gruppen «Andre» finner vi mange mindre lån, som for eksempel rentefrie lån til brannvarslingsanlegg.

3.2.2 Markedsandel for driftsformene

Tabell 3.10 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og driftsformer i mill. kr

	Melk og storfekjøtt	Sau	Korn	Melk/svin	Korn/ svin	Alle
Landkreditt	48,9	1,5	16,5	9,8	27,0	103,6
Lokal SpB	108,8	14,6	18,0	25,0	12,6	179,1
Stor SpB	85,7	11,7	3,8	16,9	11,7	129,8
FoB	43,4	6,1	28,1	3,2	30,6	111,3
Statsbanker	75,6	6,7	3,4	9,7	6,1	101,6
Andre	19,5	1,4	1,7	5,6	2,1	30,3
Sum	381,9	42,1	71,4	70,3	90,0	655,7

Det er på bruk med driftsformen melk og storfekjøtt at vi finner mesteparten (58 prosent) av langsiktig gjeld for de utvalgte driftsformene. Nest størst andel finner vi på bruk med driftsformen korn/svin med 13,7 prosent.

Tabell 3.11 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og driftsformer i prosent

	Melk og storfekjøtt	Sau	Korn	Melk/ svin	Korn/ svin	Alle
Landkreditt	12,8	3,6	23,1	23,1	30,0	15,8
Lokal SpB	28,5	34,8	25,3	25,3	14,0	27,3
Stor SpB	22,4	27,8	5,3	5,3	13,0	19,8
FoB	11,3	14,4	39,3	39,3	34,0	17,0
Statsbanker	19,8	16,0	4,8	4,8	6,7	15,5
Andre	5,1	3,4	2,3	2,3	2,3	4,6
Sum	100	100	100	100	100	100

Markedsandeler for de ulike banktypene varierer mellom driftsformene. I driftsformene melk/storfekjøtt, sau og melk/svin har sparebankene (lokale + store) en dominerende stilling med markedsandeler på inntil 62,6 prosent (sau). Kornprodusentene synes å foretrekke forretningsbanker (DnBNor) med en andel på 39,3 prosent, mens markedsandelen for Landkreditt og lokale sparebanker ligger på 23 til 25 prosent. I driftsformen korn/svin er forretningsbanker og Landkreditt helt dominerende aktører med markedsandeler på hhv. 34 og 30 prosent.

3.2.3 Markedsandel i ulike størrelsesgrupper

Tabell 3.12 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og areal. Mill. kroner

	35– 100 daa	100– 200 daa	200– 300 daa	300– 500 daa	> 500 daa	Alle
Landkreditt	1,7	33,1	39,9	42,5	29,5	146,7
Lokale SpB	25,2	49,5	76,2	86,2	52,1	289,2
Store SpB	9,4	51,2	46,6	62,6	14,8	184,5
FoB	6,4	37,2	33,5	47,5	25,0	149,7
Statsbanker	3,2	26,5	37,3	48,4	19,7	135,1
Andre	1,1	14,2	10,3	12,1	9,8	47,6
Sum	46,9	211,6	243,8	299,5	150,9	952,8

Bruk i gruppen 300–500 daa har langsiktige lån på i alt 299,5 mill. kroner. Det utgjør 31,4 prosent av totalen på 952,8 mill. kroner.

Tabell 3.13 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og areal. Prosent

	35– 100 daa	100– 200 daa	200– 300 daa	300– 500 daa	> 500 daa	Alle
Landkreditt	3,5	15,6	16,4	14,2	19,6	15,4
Lokale SpB	53,7	23,4	31,2	28,8	34,5	30,4
Store SpB	20,0	24,2	19,1	20,9	9,8	19,4
FoB	13,7	17,5	13,7	15,9	16,6	15,7
Statsbanker	6,8	12,5	15,3	16,2	13,0	14,2
Andre	2,3	6,7	4,2	4,1	6,5	5,0
Sum	100	100	100	100	100	100

Landkreditt har en markedsandel som er relativt stabil på bruk med over 100 daa. Den er høyest med 19,6 prosent i gruppen over 500 daa, og desidert lavest, 3,5 prosent, på bruk under 100 daa. På de minste brukene er det de lokale sparebankene som har størst andel med nesten 54 prosent.

3.2.4 Utvikling av markedet gjennom 2006

Tabell 3.14 Endringer i langsiktig gjeld i løpet av 2006, mill. kr

	IB	UB	Endring	Endring i %
Landkreditt	134,4	146,7	12,3	9,2
Stor SpB	161,7	184,5	22,8	14,1
Lokal SpB	249,8	289,2	39,4	15,8
Statsbank	135,6	135,1	-0,5	-0,4
FoB	129,9	149,7	19,8	15,3
Annet	51,2	47,6	-3,6	-7,1
Sum	862,6	952,8	90,3	10,5

Av tabell 3.14 går det fram at det har skjedd endringer i forholdet mellom bankkategorierne i løpet av 2006. Her er alle registrerte lån tatt med. Samlet gjeld har økt fra 862 mill. kroner til 952 mill. kroner fra årets start til årets slutt, en økning på vel 10,5 prosent. Vi ser at andelen til «Andre» og Statsbanker har gått ned, mens sparebanker og foretningsbanker har økt mer enn gjennomsnittet. Landkreditt har utlånsvekst omtrent på gjennomsnittet, og har dermed omtrent samme markedsandel ved årets slutt som ved inngangen til 2006. Rundt 10 prosent av alle lån ble enten tatt opp eller innfridd i løpet av 2006. Dette skyldes både refinansiering og nye investeringer. I den forbindelse har det også vært skifte av banker blant deltakerne i driftsgranskingene.

3.2.5 Endringer i markedet fra 1996 til 2006

Hvis vi sammenlikner 2006 med 2003 (tabell 3.15), så ser vi at det har vært en del endringer i markedet mellom bankkategorierne. Av tabell 3.9 går det fram at Landkreditt ligger omtrent på det samme nivå som i 2003, med en liten økning på 0,5 prosentpoeng. Foretningsbanker har doblet markedsandelen, årsaken er omtalt tidligere på side 9. Statsbankene har 4 prosentpoeng lavere andel enn i 2003. Det har skjedd en omgruppering mellom sparebanker, der markedsandelen til de store sparebankene har gått ned med 10 prosentpoeng, mens de lokale sparebankene har økt med 5 prosentpoeng.

Gruppen «Andre» ligger omtrent på samme nivå som i den forrige undersøkelsen NILF gjorde i 2003. Mest økte sum gjeld til «Andre» på Østlandet fra 3,8 prosent i 2004 til 5 prosent i 2006, mens i andre deler av landet gikk den ned.

Går vi tilbake til 1996, ser vi at endringene har vært noe større. Landkreditt har økt sin markedsandel fra 12,9 prosent til 15,4 prosent. Den økningen kom alt før tusenårsskiftet. Sparebankene ligger omtrent på samme nivå som i 1996, mens statsbankenes andel er nærmest halvert. Foretningsbankene har økt sin andel med over 10 prosentpoeng.

Tabell 3.15 Langsiktig gjeld 1996-2006 i % av markedet., landet

	1996	1999	2001	2003	2006
Landkreditt	12,9	15,5	14,0	14,9	15,4
Stor SpB	48,9 ¹	20,2	28,9	29,2	19,4
Lokal SpB		32,7	23,1	25,3	30,4
Statsbank	26,9	22,2	23,0	18,3	14,2
FoB	5,6	5,1	5,0	7,2	15,7
Andre	5,6	4,3	6,0	5,1	5,0

1) I 1996 var alle sparebanker var samlet i en gruppe

Kapittel 3 viser alt i alt at jordbruksbefolkningen er som befolkningen ellers, ganske tro mot sin bankforbindelse. Det er ikke så store forandringer mellom hvert måletidspunkt. De store endringene skyldes i hovedsak oppkjøp og endringer i eierstrukturen på bank-siden. Nedgangen i statsbankene skyldes mindre rammer fra myndighetene til utlån for landbruket. Undersøkelsen fanger ikke opp endringer på enkeltbanknivå, bare endringer mellom grupper. Vi har de siste årene sett hyppigere bankskifte også i landbruket, særlig gjelder dette valg av forbindelse til kortsiktig kreditt. Det er en tendens til at brukerne har flere bankforbindelser, og velger forskjellig bank til ulike formål. Stadig refinansiering som inkluderer bankskifte, er bekreftelse på at bøndene er bevisste bankkunder.

4 Brukernes økonomiske stilling

4.1 Alder på bruker

Dette kapitlet viser den økonomiske stillingen for alle brukerne i driftsgranskingsmaterialet. Vi ser på hvordan gjeldssituasjonen er for brukere i ulike aldersgrupper, regioner, driftsformer og arealgrupper. Det er også vist tall for nettoinntekt fordi den sier noe om evnen til å betjene gjeld. Dette er vist øverst i tabell 4.1, mens en nederst i samme tabell viser utgående balanse på driftskredittskontoen for brukerne som er med i undersøkelsen.

Vi starter med fordeling av brukerne etter alder. Sum langsiktig gjeld avtar med alderen på bruker. I den yngste aldersgruppen er den vel 1,8 mill. kroner i gjennomsnitt, mens gjelden er under halvparten så stor for gruppen 55 år og eldre. For den kortsiktige gjelden er bildet mer stabilt, men gjelden synker når brukerne blir eldre. Gjeldsprosentsen er høyest i den yngste aldersgruppen og lavest i gruppen med de eldste brukerne. De yngste brukerne har klart høyest gjeld og samtidig langt lavere nettoinntekt, og dermed lavere evne til å betjene gjelden.

Tabell 4.1 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgaende balanse fordelt etter brukers alder. Kr per bruk

	Brukere				Alle brukere	
	inntil 35 ar	35– 45 ar	45– 55 ar	55 ar og mer	Middel	Antall
Antall bruk	70	269	345	228		912
Kortsiktig gjeld	313 615	299 640	269 923	235 638	273 584	905
Langsiktig gjeld	1 835 263	1 503 595	1 194 441	779 103	1 238 341	853
Gjeldsprosent	53	49	46	38	46	912
Nettoinntekt	440 549	547 044	548 105	506 654	529 174	912
Driftskreditt						
Landkreditt	-211 718	-201 327	-100 374	-197 594	-178 596	96
Lokal SpB	-113 735	-31 415	-63 207	-45 162	-53 154	315
Stor SpB	-4 667	-38 483	-91 058	-25 668	-52 765	254
FoB	-44 701	-75 422	-66 592	-72 225	-69 809	160
Antall	62	250	309	203	-70 861	824

Det er vanskelig å finne noen bestemte trender for størrelsen på driftskreditten etter alder på bruker. Allikevel er det for de fleste banktypene en tendens til at de yngste brukerne også har høyest driftskreditt.

4.2 Region

Tabell 4.2 gir en framstilling etter regioner. Den langsiktige gjelden i gjennomsnitt per bruk er høyest i Agder og Rogaland og dernest på Østlandet. Disse områdene har også høy kortsiktig gjeld, men er samtidig de områdene som har best evne til å betjene gjelden. Vestlandet og Nord-Norge følger deretter når det gjelder langsiktig gjeld og har i tillegg lavest nettoinntekt. Nord-Norge og Agder/Rogaland har klart høyest gjeldsprosent. Både kortsiktig gjeld og gjeldsprosent er lavest på Vestlandet, mens nettoinntekten er på nivå med Nord-Norge.

Tabell 4.2 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgaende balanse etter region. Kr per bruk

	Agder og				
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Antall bruk	356	133	168	141	114
Kortsiktig gjeld	285 917	342 582	222 825	250 128	257 725
Langsiktig gjeld	1 308 991	1 684 454	1 029 129	1 045 737	1 033 700
Gjeldsprosent	43	56	41	44	51
Nettoinntekt	564 955	524 345	497 752	529 239	469 297
Driftskreditt					
Landkreditt	-171 076	-200 021	-150 485	-200 748	-205 924
Lokal SpB	-51 522	-38 709	-46 774	-69 366	-71 171
Stor SpB	-78 324	-39 941	-44 798	-32 521	-71 682
FoB	-82 398	-162 270	69 567	-99 404	-7 360
Alle	-83 788	-70 821	-46 557	-64 298	-73 350
Antall	326	117	149	129	104

Tabell 4.2 viser at bruk på Østlandet og i Trøndelag ligger mest i minus på driftskredittkontoen, men det er egentlig jevnt mellom alle regioner. Ytterpunktene er Landkreditt i Nord-Norge med minus 205 924 kroner og forretningsbanker på Vestlandet med 69 567 kr i pluss på kontoen.

4.3 Driftsform

Tabell 4.3 viser den økonomiske stillingen til de fem driftsformene som det står flest bruk bak. Tabell 4.3 viser at bruk med driftsformen korn og svin har mest langsiktig gjeld og høyest gjeldsprosent. Nettoinntekten er høyest for driftsformene korn og korn kombinert med svin. Langsiktig gjeld er høyest for driftsformene korn/svin, mens korn og melk/storfeslakt er jevnstore. Den er lavest på bruk med sau. Sauebrukene skiller seg også ut ved at både kortsiktig og langsiktig gjeld og gjeldsprosenten er lavere enn for de andre driftsformene.

Hvor mye det er på driftskredittkontoen ved årsskiftet har sammenheng med fordelingen av inntektene gjennom året. Saueslaktingen om høsten fører til at kontoen er relativt full ved årsskiftet. For driftsformene melk og korn/svin fordeler inntektene seg jevnt utover året, mens kornprodusentene leverer mye ved innhøstingen og etter årsskiftet.

Tabell 4.3 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt og driftskredittkontoens utgaende balanse etter driftsform. Kr per bruk

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Antall bruk	388	85	89	39	40
Kortsiktig gjeld	269 655	84 301	177 307	271 984	576 129
Langsiktig gjeld	1 161 621	662 177	1 139 391	887 856	2 308 884
Gjeldsprosent	48	34	41	39	58
Nettoinntekt	483 748	492 805	656 438	483 041	590 256
Driftskreditt					
Landkreditt	-187 000		-53 322	-77 551	-365 800
Lokal SpB	-64 603	39 689	-3 056	-68 500	-348 991
Stor SpB	-87 192	41 955	1 444	10 894	-113 519
FoB	-66 106	12 718	-22 964	51 743	-375 508
Antall bruk med reg. driftskreditt	351	73	81	34	37

Bruk med driftsform korn/svin er mest på minussiden med rundt 350 000 kroner for tre banktyper, mens melkeproduksjonsbruk har rundt fra 64 000 til 187 000 kroner i gjeld på driftskredittkontoen.

4.4 Areal

Tabell 4.4 gir inndeling etter areal. Det er den samme inndelingen som i driftsgranskningene.

Tabell 4.4 Gjeld, gjeldsprosent, nettoinntekt, og utgaende balanse driftskreditt fordelt etter areal. Kr per bruk

	Arealgruppe, dekar				
	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500
Antall bruk	73	278	248	231	82
Kortsiktig gjeld	137 244	174 381	240 568	349 468	615 958
Langsiktig gjeld	842 434	933 343	1 144 429	1 457 863	2 165 753
Gjeldsprosent	43	42	46	48	50
Nettoinntekt	474 600	489 534	519 929	567 773	631 371
Driftskreditt					
Landkreditt	15 984	-171 568	-191 193	-124 287	-288 279
Lokal SpB	25 148	-16 224	-37 890	-105 823	-167 575
Stor SpB	-2 737	-17 780	-40 391	-94 216	-246 068
Lokal Fob		41 097			
Stor FoB	-16 979	13 662	-49 662	-118 072	-261 446
Antall bruk med reg. driftskred.	59	255	227	210	74

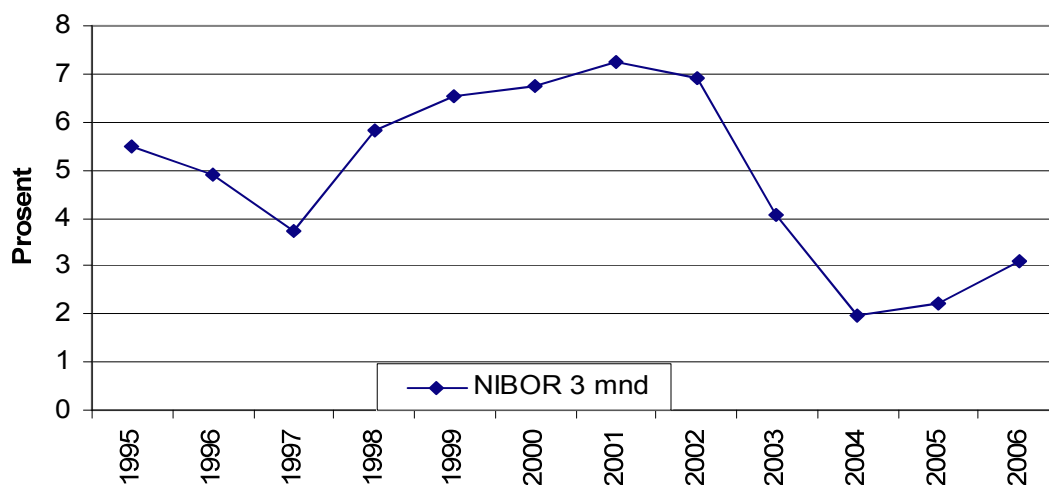
Både kortsiktig og langsiktig gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt øker med størrelsen på arealet. En ser også at driftskreditten viser samme økning for alle banker unntatt Landkreditt i gruppen 300-500 daa.

5 Rentesatser

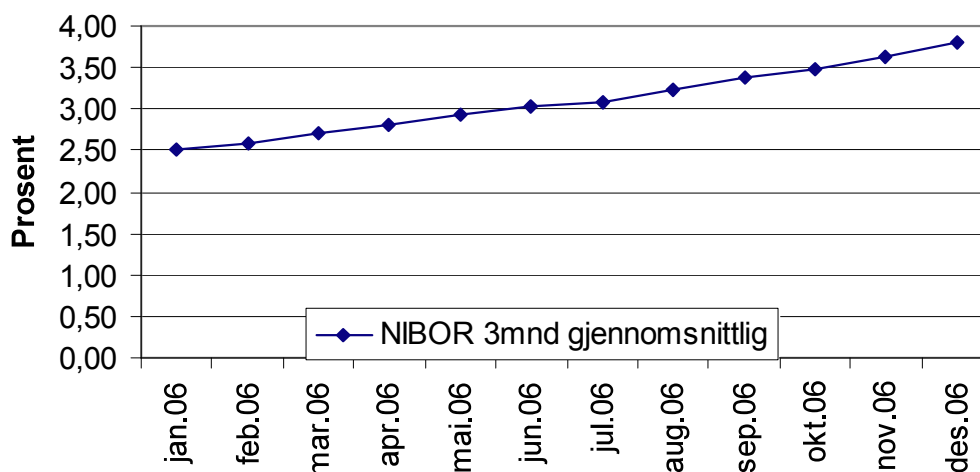
5.1 Utvikling av markedsrente

Rentenivået har svingt mye i løpet av de siste årene. I tiden fra den første gjeldsundersøkelsen i 1996 og fram til utgangen av 2006, har det vært betydelige bevegelser i pengemarkedsrenten. NIBOR (Norwegian Inter Bank Offered Rate) rente brukes ofte som pengemarkedsrente, og er svært avgjørende for hvordan banker og finansieringsselskaper priser sine låneprodukter. NIBOR er den renten som bankene betaler seg i mellom når de låner penger av hverandre. Det er også den samme renten finansieringsselskaper låner penger til med tillegg av en liten margin. Figuren under viser utvikling av pengemarkedsrenten (NIBOR 3 mnd.) fra 1995 til 2006.

Figur 5.1. Utvikling av rentenivå fra 1995 til 2006 (Norges bank, 2007)

Utviklingen av rentenivået i perioden viser at det var et historisk lavt rentenivå i 2004 med 1,97 prosent i gjennomsnitt. Rentenivået var synkende fra 2001 til 2004. I 2005 begynte rentenivået å stige. Som vi ser av figur 5.2 steg den ganske jevnt i løpet av 2006, og ved utgangen av året lå rentenivået på 3,8 prosent. Gjennomsnittlig rentenivå i 2006 var 3,1 prosent.

Figur 5.2. Utvikling av pengemarkedsrenten i løpet av 2006

5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på all gjeld. Hvert lån/kreditt har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2006. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet er ekstremverdier tatt ut. Det er ikke beregnet gjennomsnittrente på grupper med færre enn ti observasjoner.

5.3 Driftskreditt

På en driftskredittkonto vil benyttet kreditt og innskudd variere fra dag til dag. I denne undersøkelsen er det kun to målepunkter, 1. januar og 31. desember. Det er derfor knyttet usikkerhet til beregning av rente etter denne metoden. På et relativt stort materiale kan vi likevel si noe om effektiv rente ved å se på betalte renter i forhold til gjennomsnittlig kreditt. Det er også sammenlignet med oppgitt rente per 31.12.2006 fra kontoutskrift for den enkelte bank. Renteendringer gjennom året vil imidlertid ikke bli fanget opp ved registrering fra kontoutskrift. Størrelsen på betalte renter er avhengig av gjeldende rentefot og hvor stor del kreditten som til enhver tid er benyttet.

Det er færre observasjoner for renteberegning enn for markedsandeler. Årsaken er at det var færre observasjoner med betalte renter.

Vi har delt materialet i to. Den ene gruppen har negativ saldo, i alt 486 bruk. Den andre gruppen har positiv saldo, i alt 298 bruk.

5.3.1 Banktype

Tabell 5.1 Rentesatser for de forskjellige bankkategoriene for bruk med driftskredittkonto med negativ balanse, landstall

	Antall	Balanse	Betalte renter	Oppgitt rentefot	Beregnet rentefot
Landkreditt	76	-198 589	6 632	4,50	3,34
Stor SpB	139	-160 517	6 790	5,43	3,97
Lokal SpB	190	-150 602	6 282	5,53	4,17
FoB	81	-205 909	8 847	5,45	4,30
Gjennomsnitt	486	-170 160	6 790	5,33	3,99

Tabell 5.1 viser at Landkreditt har lavere rentenivå enn de andre banktypene både med hensyn til oppgitte og registrerte renter. Det er liten forskjell mellom de andre banktypene med tanke på rentenivå. Beregnet rentefot er lavere enn oppgitt rente for alle banktypene. Noe av grunnen er at oppgitt rentefot ble registrert ved utgangen av året da det generelle rentenivået var høyere enn gjennomsnittet for året. Beregnet rente fanget derfor ikke i samme grad opp økningen i rentenivå i løpet av året. Det er også mindre spredning mellom banktypene for oppgitt rente. Rangeringen mellom banktypene er også noe endret.

For oppgitt rentefot lå Landkreditt lavest ved utgangen av 2006. Det var knapt 1 prosentpoeng lavere enn for de andre banktypene som lå ganske likt. Landkreditt ligger også lavest for beregnet rentefot, men her var avstanden til de andre bankkategoriene mindre. Årsaken kan være at forskjellen i rentefot mellom banktypene har vært mindre i snitt for året enn ved utgangen av året.

5.3.2 Regioner

Tabell 5.2 Rentesatser i ulike regioner for driftskredittkonto med negativ balanse, prosent oppgitt rente

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner
Landkreditt	4,51	4,50				4,50
Stor SpB	5,53	5,03	6,21	5,94	4,85	5,43
Lokal SpB	5,32	5,25	5,87	5,71	4,94	5,53
FoB	5,53					5,45
Gjennomsnitt	5,26	5,05	5,83	5,72	4,85	5,33

Av tabell 5.2 går det fram at rentenivået er høyest på Vestlandet og lavest i Rogaland og Agder. Forskjellen mellom Vestlandet og Rogaland og Agder er på 0,78 prosentpoeng. Det er vanskelig å forklare denne forskjellen på andre måter enn at det er forskjellen i størrelsen på brukene som slår ut. Ellers så ser vi at det er liten forskjell mellom Vestlandet og Trøndelag til tross for stor forskjell i bruksstrukturen.

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene på regionsnivå, må en være klar over at det er få observasjoner i enkelte grupper, noe som gjør at dataene blir usikre. Det gjelder spesielt for forretningsbanker. Landkreditt og forretningsbankene har minst spredning mellom regionene, mens de store sparebankene har størst forskjeller mellom regionene.

Tabell 5.3 Rentesatser i ulike regioner for driftskreditt konto med negativ balanse, prosent beregnet rente

	Agder og					
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Landkreditt	2,90	4,04	3,83			3,34
Stor SpB	4,07	3,92	4,50	4,12	3,49	3,97
Lokal SpB	4,20	3,94	4,35	4,31	3,57	4,17
FoB	4,18					4,30
Gjennomsnitt	3,88	4,01	4,29	4,40	3,56	3,99

Tabell 5.3 viser rentenivå etter beregnet rente. Vi ser da at forskjellen mellom regionene er mindre. Nord-Norge ligger lavest, mens Trøndelag ligger høyest med tanke på rentenivå.

Når det gjelder å sammenlikne rentenivå mellom banktypene på regionsnivå, så ligger Landkreditt svært lavt for Østlandet mens de ligger jevnt i de andre regionene. Forklaring kan være at det på regionnivå er langt færre observasjoner bak de presenterte dataene. Resultatene er derfor mer usikre enn på landsbasis. For de andre bankene er det mindre forskjeller mellom regionene. Sparebankene er dyrest på Vestlandet, mens de ligger lavest i Nord-Norge.

For både oppgitt og beregnet rente har Landkreditt det laveste rentenivået på driftskreditt. Spredningen mellom enkeltbanker er stor, så man kan på grunnlag av dette ikke si at Landkreditt er best av alle banker, men målt mot et gjennomsnitt av alle banktypene, ligger Landkreditt lavest.

5.3.3 Alder

Tabell 5.4 Renteniva pa driftskreditt etter alder pa bruker, beregnet rente

	Registrert rente driftskreditt			
	< 35 ar	35-44 ar	45-54ar	> 55 ar
Landkreditt	3,43	3,59	3,18	3,03
Stor Spb		4,13	4,15	3,35
Lokal Spb	3,91	4,81	4,13	3,42
Fob		5,49	3,98	4,06
Gjennomsnitt	3,77	4,41	4,03	3,50

Hvis man ser på rentenivå etter alder på bruker, får man ikke noe entydig bilde. Det er en tendens til at rentenivået faller med økende alder. Normalt sett vil man ha mest gjeld i etableringsfasen og synkende gjeldsnivå med økende alder dersom man er bort fra den

Yngste gruppen. Det kan være en forklaring på at de eldste brukerne har lavest beregnet rente for samtlige banktyper med tanke på driftskreditt.

5.3.4 Overskredet kredittramme

En del bruk har overskredet kredittrammen på ett av målepunktene i undersøkelsen. Det vil si at beløpet i inngående eller utgående balanse var over rammen. I alt 67 av de 825 brukene med innvilget driftskreditt hadde overskredet rammen. Det er 8 prosent av brukene. I undersøkelsen for 2004 var det 11 prosent av brukene som hadde overskredet rammen.

Det kan være flere grunner til at man kommer over denne rammen i perioder. Varierende likviditet gjennom året for enkelte produksjoner, kan være en årsak. For de fleste med en noenlunde god økonomi, vil det lønne seg finne alternativ finansiering, for eksempel ved å ta opp langsiktig lån.

Tabell 5.5 Bruk med overskredet kredittramme etter banktype

	Antall	Gjennomsn.- balanse	Kreditt- grense	Utnyttings- grad	Beregnet rente	Oppgitt rente
Landkreditt	3					
StorSpB	21	-229 505	243 619	94	4,31	5,54
LokalSpB	30	-204 346	190 567	107	4,18	5,47
FoB	13	-373 967	404 423	92	4,30	5,86
Gjennomsnitt	67	-251 886	256 127	98	4,23	5,50

Av tabell 5.5 går det fram at alle banktypene hadde kunder som gikk ut over rammen i 2006. Gjennomsnittet av inngående og utgående balanse var for samtlige banktyper unntatt lokale sparebanker, lavere enn kredittrammen. For samtlige banker var beregnet rente lavere enn oppgitt rente. Dette skyldes at rentenivået økte gjennom året, og oppgitt rente er fra utgangen av året. For øvrig kunne man forventet at overskridelse av rammen ga utslag i høyere renter, men overskridelsene finner sted bare i korte perioder og antallet bruk er lavt.

Tabell 5.6 Bruk med overskredet kredittramme etter region

	Østlandet	Rogaland og Agder	Vestlandet	Trøndelag	Nord- Norge	Landet
Overskredet kredittramme	25	8	9	12	13	67
Alle bruk	326	117	149	129	104	825
Prosent bruk over ramme	8	7	6	9	12	8

Tabell 5.7 viser at det er flest bruk med overskredet kredittramme i Nord-Norge. I alt hadde 12 prosent av brukene i Nord-Norge overskredet kredittrammen på ett av våre målepunkter. Vestlandet hadde lavest andel av bruk med overskridelse, i alt 6 prosent av brukene.

5.4 Langsiktig gjeld

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på alle langsiktige lån. I tillegg er det notert dato for opptak av nye lån og innfrielsesdato for eldre lån som er nedbetalt i løpet av året. Hvert lån har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2006. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet, er ekstremverdier tatt ut. Lån med rentesats mellom 3 og 10 prosent inngår i renteberegningene. Rentefrie investeringslån og lån til brannvarslingsanlegg m.v. er derfor ikke med i renteberegningen. Familielån inngår heller ikke i beregningene.

5.4.1 Rentesatser etter region

Tabell 5.7 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og region, antall lan

	Agder og					Landet
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	
Landkreditt	125	44	23	33	22	247
Stor SpB	64	51	76	68	80	339
Lokal SpB	124	47	89	67	31	358
Statsbank	109	53	89	62	111	424
FoB	125	18	11	30	44	228
Andre	21	10	19	14	24	88
sum	568	223	307	274	312	1 684

Tabell 5.4 viser at forretningsbankene og Landkreditt har omtrent samme antall lån i driftsgranskingsmaterialet når det gjelder langsiktige lån til landbruket. Sparebankene har flest lån, omtrent likt fordelt mellom små og store. Antall observasjoner er såpass høyt for alle banker at resultatene ved beregning av rentesats vil være relativt sikre. For statsbankene er alle rentefrie investeringslån luket bort fra renteberegningene. I hovedsak er det Innovasjon Norge som utgjør mengden av lån til statsbanker, men det er også noen lån i Statens lånekasse og Husbanken.

Tabell 5.8 Rentesats fordelt etter landsdel og banktype på langsiktig gjeld, prosent beregnet rente

	Agder og					Landet
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	
Landkreditt	4,03	4,04	4,01	4,28	4,35	4,08
Stor SpB	4,63	4,20	4,34	4,85	5,33	4,65
Lokal SpB	4,60	4,30	4,34	4,74	4,79	4,51
Statsbank	3,89	4,17	4,01	4,23	4,42	4,13
FoB	4,15	4,21	5,14	4,60	5,36	4,34
Andre	5,03	4,25	4,70	5,29	6,47	5,29
Gjennomsnitt	4,29	4,20	4,29	4,68	4,93	4,41

Av tabell 5.8 går det fram at rentenivået er noe høyere i Nord-Norge enn i de andre landsdelene. Driftsgranskingene viser at gjeldsprosenten i Nord-Norge ligger om lag 8 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet, så det kan være en sammenheng mellom rentenivå og gjeldsnivå. For Landkreditt ligger rentenivået høyest i Trøndelag og i Nord-Norge, men det er liten forskjell mellom regionene.

Ser vi på alle regioner samlet, ligger Landkreditt med lavest rentenivå på 4,08 prosent tett etterfulgt av statsbanker med 4,13 prosent. Deretter følger forretningsbanker og lokale sparebanker. Dyrest er «Andre» lånegivere. Denne gruppen er såpass lite homogen at den er vanskelig å sammenligne med. Det var liten forskjell mellom bankene i rentenivå beregnet på betalte renter i forhold til gjennomsnittlig gjeld.

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene må en også være klar over at sikkerhet for lånene ikke er vurdert i forhold til rentenivå.

5.4.2 Driftsform

Tabell 5.9 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og driftsform, antall lån

	Melk/ storfeslakt	Sau	Korn	Melk/ svin	Melk/ sau	Korn/ svin
Landkreditt	97	9	34	8	6	24
Stor SpB	160	25	16	21	10	16
Lokal SpB	155	34	22	17	15	13
Statsbank	201	42	21	25	17	17
FoB	71	14	36	2	9	23
Andre	49	1	5	3	5	1
Sum	733	125	134	76	62	94

Det er driftsformen melk/storfeslakt som er dominerende med 733 eller 60 prosent av i alt 1 224 lån som er lagt til grunn for beregningene her. Det er statsbankene som har gitt flest lån til bruk med melk/storfeslakt. Deretter følger sparebankene med omtrent lik fordeling mellom de store og de lokale. For sau er statsbankene ennå sterkere inne med 34 prosent av alle langsiktige lån. Landkreditt har flest lån blant kornprodusenter og driftsformen korn kombinert med svin med henholdsvis 25 prosent og 26 prosent av lånene. Forretningsbankene står sterkest også i de samme driftsformene med henholdsvis 27 prosent og 24 prosent av lånene.

Tabell 5.10 Rentesats fordelt etter driftsform og banktype på langsiktig gjeld, prosent beregnet rente

	Melk/ storfeslakt	Sau	Korn	Melk/ svin	Melk/ sau	Korn/ svin
Landkreditt	4,12	3,90	4,21	3,94	3,91	3,95
Stor SpB	4,71	4,71	4,74	4,31	4,35	4,54
Lokal SpB	4,58	4,81	4,63	4,53	4,32	3,99
Statsbank	4,13	3,81	4,55	3,90	4,42	3,91
FoB	4,60	4,16	4,30		4,67	3,94
Andre	5,30		4,48	5,88	3,74	
Gjennomsnitt	4,48	4,52	4,40	4,32	4,33	4,05

Det er Landkreditt som har lavest rentenivå i driftsformen melk/storfe, hårfint foran statsbankene. Med unntak av «Andre» ligger de andre banktypene jevnt rundt et halvt prosentpoeng over Landkreditt og statsbankene. Det samme gjelder også for sau og melk kombinert med svin. Forskjellen er at statsbankene har litt lavere rente for disse to driftsformene. For korn er det verdt å merke seg at forretningsbankene har nesten like lavt rentenivå som Landkreditt, mens for kombinasjonen korn og svin, ligger statsbankene lavest tett fulgt av forretningsbankene og Landkreditt.

5.4.3 Alder

Tabell 5.11 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og alder, antall lan

	Inntil 35 ar	35– 44 ar	45– 54 ar	55 ar og eldre
Landkreditt	18	89	81	59
Stor SpB	18	111	135	75
Lokal SpB	29	114	124	91
Statsbank	45	153	138	88
FoB	15	65	91	57
Andre	8	37	28	15
Sum	133	569	597	385

Tabell 5.8 viser at det er flest lån i aldersgruppene 35–44 år og 45–54 år. Det er i disse gruppene vi også finne flest deltakere i driftsgranskingene. Fordelingen av lån mellom banktypene i de forskjellige aldersklassene er ganske jevn med unntak av den yngste aldergruppen som har et høyt innslag av statsbanker.

Tabell 5.12 Rentesats fordelt etter alder og banktype pa langsiktig gjeld, % beregnet rente

	Inntil 35 ar	35– 44 ar	45– 54 ar	55 ar og eldre
Landkreditt	4,04	4,10	3,97	4,19
Stor SpB	4,03	4,58	4,74	4,90
Lokal SpB	4,47	4,62	4,39	4,56
Statsbank	3,92	4,30	4,10	3,88
FoB	4,44	4,19	4,34	4,72
Andre		4,78	5,63	5,68
Gjennomsnitt	4,24	4,40	4,40	4,51

I gjennomsnitt stiger rentenivået med økende alder på bruker. Dette er kanskje litt uventet sett i forhold til at gjeldsnivået avtar med økende alder. En forklaring kan være at de yngste brukerne har størst lån, og det er dyrere med små lån enn med store (tabell 5.12).

5.4.4 Gjeldsprosent

Tabell 5.13 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og gjeldsprosent, antall lån

	Inntil 30 %	30–50 %	50–72 %	72 % og høyere
Landkreditt	50	53	73	71
Stor SpB	64	86	97	91
Lokal SpB	68	84	126	80
Statsbank	93	138	114	79
FoB	29	58	67	74
Andre	10	18	19	41
Sum	314	438	495	436

Grensene for gjeldsprosent er satt slik at antallet i gruppene blir noenlunde jevt fordelt. De fleste brukene har gjeldsprosent over 50. Gjennomsnittlig gjeldsprosent for deltakerne i driftsgranskingene er 45 prosent. Siden det er mange deltakere uten langsiktig gjeld, vil de fleste i gruppen med langsiktig gjeld ha en høyere gjeldsprosent enn gjennomsnittet i driftsgranskingene.

Sett i forhold til antall lån, har forretningsbankene og «Andre» en høyere andel av bruk med gjeldsprosent over 72. Statsbankene er overrepresentert i de to gruppene med lavest gjeldsprosent.

Tabell 5.14 Rentesats fordelt etter gjeldsprosent og banktype på langsiktig gjeld, prosent beregnet rente

	Inntil 30 %	30–50 %	50–72 %	Over 72 %
Landkreditt	4,49	4,01	4,01	4,09
Stor SpB	4,30	4,64	4,43	5,02
Lokal SpB	4,11	4,16	4,58	4,74
Statsbank	3,81	4,01	4,17	4,37
FoB	4,57	4,09	4,56	4,33
Andre	4,70	4,98	5,54	5,37
Gjennomsnitt	4,20	4,23	4,39	4,56

På totalmaterialet stiger rentesatsen med økende gjeldsprosent, fra 4,20 prosent i gruppa med minst gjeld til 4,56 prosent i gruppa med mest gjeld. Når det gjelder de enkelte banktyper, er det for små sparebanker, statsbanker og «Andre» at denne trenden er tydeligst. Ellers kan man legge merke til at Landkreditt har det klart laveste rentenivået i gruppen med høyest gjeldsprosent, mens i gruppen med lavest gjeldsprosent har statsbankene det laveste rentenivået.

5.4.5 Rentesats etter størrelse på lanebeløp

Tabell 5.15 Rentesats etter lanebeløp i kredittinstitusjonen

	< 150 000		150 000–400 000		> 400 000	
	antall	%	antall	%	antall	%
Landkreditt	91	5,16 %	67	4,39 %	89	3,95 %
Stor SpB	125	5,74 %	88	4,85 %	126	4,52 %
Lokal SpB	100	5,39 %	85	4,87 %	173	4,43 %
Statsbank	273	4,07 %	104	4,03 %	47	4,22 %
FoB	83	5,77 %	55	4,99 %	90	4,16 %
Andre	67	5,39 %	18	5,39 %	2	
Gjennomsnitt	739	5,04 %	417	4,61 %	527	4,30 %

Tabell 5.12 viser at rentesatsene går ned med økning av lånesummen. Det vil si at det er dyrere med små lån enn større lån. For Landkreditt ligger rentenivået vel 1 prosentpoeng lavere for de største lånene sammenlignet med de minste. Samme nivåforskjell er det også for de andre banktypene med unntak av Statsbankene og «Andre».

6 Kostnader ved bruk av driftskredittkonto

I denne driftskredittundersøkelsen har vi registrert betalte renter, betalte gebyrer, oppgitte rentesatser og gebyrsatser for de forskjellige bankene per 31. desember 2006. Det er benyttet kontoutskrift fra den enkelte bank som kilde for registreringene. Vi har sett gjennom undersøkelsen at det er store avvik i vilkår mellom de forskjellige bankene. Det er spesielt innskuddsrente som varierer mye. Det er også stor forskjell i behandling av kundene innen samme bank. Enkelte brukere har fordelsprogrammer av ulik art. Det kan være bedre vilkår som totalkunde, eller ved at man har innskudd over en gitt grense i banken.

Noen banker opererer med et fast gebyr per måned uavhengig av transaksjoner. Det har derfor vært vanskelig å sammenligne tilbudene fra bankene. I denne undersøkelsen har vi derfor konsentrert oss om renteutgifter og betalte omkostninger.

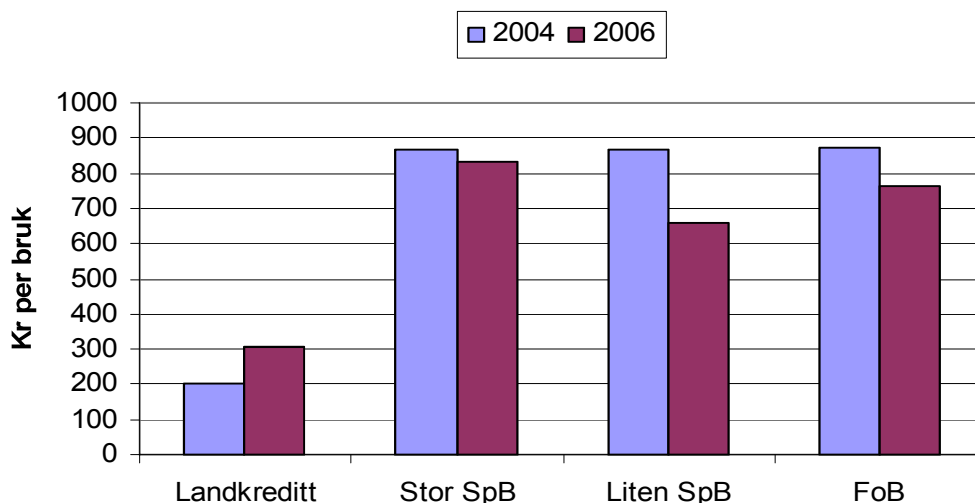
I kapittel 5 ble rentenivået for de forskjellige banktypene vurdert i forhold til andre variabler. I følgende kapittel vil vi se på gebyrer og renter på kontoen. Til slutt vil vi gjøre et par regneeksempler for kostnader ved bruk av driftskreditt for de ulike banktypene.

6.1 Gebyrer

Betalte gebyrer er oppgitt i kontoutskrifter fra den enkelte bank. Dette har selvsagt sammenheng med omsetning og antall transaksjoner. Det er statistisk sikker sammenheng mellom kredittramme og produksjonsinntekter, men det er ikke funnet sikker sammenheng mellom omsetning og gebyrer. Kredittrammen er derfor brukt som mål på omsetning.

Av figur 6.1 går det frem at Landkredittkundene har betalt vesentlig mindre i gebyr enn de andre bankenes kunder til tross for at kredittrammen er større enn for de andre banktypene. Rammen for Landkreditt er i snitt kr 328 000, mens rammen for de andre bankene ligger mellom kr 200 000 og 300 000. Gebyrnivået ligger noe høyere for de store sparebankene enn for de lokale sparebankene. Det er brukene med registrert driftskreditt og betalte gebyrer som er grunnlag for de presenterte resultatene.

Vi har også sammenliknet gebyrnivået i 2006 med gebyrnivået for 2004.

Figur 6.1 Gjennomsnittlig betalt gebyr for hver banktype

Av figuren går det fram at gjennomsnittlig betalt gebyr for Landkreditt er kr 304 i 2006, det er en økning på 50 prosent i forhold til 2004. For de store sparebankene ligger gebyrnivået på kr 834, med en nedgang på 4 prosent. De lokale sparebankene gikk ned med hele 25 prosent og ligger nå på kr. 660. Mens foretningsbanker ligger i midten på kr 765, men en nedgang på 13 prosent i forhold til 2004. Forskjellen i gebyr og omkostninger mellom bankene er blitt mindre enn ved undersøkelsen i 2004

Variasjonen mellom enkeltbanker og enkeltbruk er imidlertid stor, og størrelsen på betalt gebyr varierer fra kr 0 i gebyr til nesten kr 4 000 for ett enkelt bruk. Det er også verdt å merke seg at forskjellen mellom banktypene er mindre enn i 2004, noe som kan tyde på skjerpet konkurranse om landbrukskundene.

6.2 Renteinntekter

Mange brukere benytter seg sjelden eller aldri av kreditten på driftskredittkontoen. Det kan skyldes at de foretrekker å bruke langsiktige lån med bedre betingelser, eller at de ikke har behov for driftskreditt. De har ofte innestående et betydelig beløp hele eller store deler av året på driftskredittkontoen. For denne gruppen er det viktig at også innskuddsbetingelsene er gode. Vi har her sett på de 298 brukene med innvilget kreditt og som har positiv saldo på driftskredittkontoen. I tillegg er det en gruppe brukere som ikke har kreditt på driftskontoen.

Tabell 6.1 Rentesatser for de forskjellige banktypene for driftskreditt konto med positiv balanse

Banktype	Antall	Balanse	Kredittgrense	Godskrevne renter	Betalte renter	Registrert rentefot	Beregnet rentefot
Landkreditt	14	65 378	222 308	2 300	651	2,32	3,52
Stor SpB	109	86 895	123 482	612	420	0,65	0,70
Lokal SpB	111	102 927	118 261	663	439	0,85	0,64
FoB	64	112 559	114 500	1 040	491	0,59	0,92
Gjennomsnitt	298	97 368	124 251	802	453	0,79	0,86

Tabell 6.1 viser forskjell mellom oppgitt og beregnet rentenivå for innskudd. Unntatt for lokale sparebanker er den beregnede rentefoten høyere enn oppgitt rentefot, men forskjellen er svært liten. Vi ser også at for alle banktypene har det vært gitt kreditt i deler av året da det også er registrert betalte renter. Landkreditt skiller seg ut med 2,32 prosent innskuddsrente. De andre banktypene varierer mellom 0,5 og 0,9 prosent innskuddsrente i gjennomsnitt ved oppgitte renter og viser mindre variasjon (0,6–0,9 %) ved beregnet rentefot. Det er på innskuddsrente vi finner den største forskjellen mellom Landkreditt og de andre banktypene i gjennomsnitt enten vi bruker oppgitt eller beregnet rentenivå.

6.3 Rentemargin

Rentemarginen på driftskredittkontoen, eller differansen mellom innskudds- og lånerente, varierer mye mellom de forskjellige banktypene. I denne sammenligningen er det brukt oppgitte rentevilkår fra kontoutskrift på de 384 brukene med innvilget kreditt og oppgitt rentefot for kredit- og debetrenter.

Tabell 6.2 Rentemargin på driftskredittkonto, oppgitte renter

	Antall	Lånerente	Innskuddsrente	Rentemargin 2006	Rentemargin 2004
Landkreditt	54	4,45	2,65	1,80	1,26
Stor SpB	134	5,52	0,46	5,06	4,32
Lokal SpB	152	5,50	0,72	4,78	4,72
FoB	34	5,72	0,96	4,76	4,33
Gjennomsnitt	374	5,30	1,20	4,10	

Av Tabell 6.2 går det fram at de store sparebankene har høyest rentemargin på driftskredittkonto. Deretter følger de lokale sparebankene og foretningsbanker. Landkreditt står i en særstilling med en rentemargin på 1,80 prosentpoeng. Dette er nesten 3 prosentpoeng lavere enn neste banktype, som er foretningsbanker.

6.4 Regneeksempler

Ut fra det som er kommet fram i kapittel 5 og kapittel 6, har vi laget noen regneeksempler på hva det koster å benytte seg av driftskreditt i forskjellige banktypene. Dette er gjort på grunnlag av oppgitte vilkår fra de aktuelle gruppene.

Tabell 6.3 Beregning av kostnader ved bruk av driftskredittkonto

	Sum kostnader ved oppgitt rente		
	Rente	Gebyr	Kostnad
Landkreditt	7 317	321	7 638
Stor SpB	8 815	838	9 653
Lokal SpB	8 932	689	9 622
FoB	8 835	906	9 742

I eksempelet er det brukt en gjennomsnittlig kreditt på kr 162 000 og registrert gjennomsnittlig gebyr for denne gruppen. Kr 162 000 er gjennomsnittlig kreditt for de 364 brukene med negativ saldo i balansen og som har registrert både betalte gebyrer og renter. Av tabell 6.3 går det fram at man kan spare litt over kr 2 000 ved det rimeligste alternativet i forhold til det dyreste forutsatt at vi bruker rentesatser fra kontoutskriftene.

Benytter vi rentesatser fra beregninger på grunnlag av betalte renter, er potensialet noe noenlunde det samme. Dette er regnet ut fra gjennomsnittet. Er kreditten større, er det selvsagt enda større forskjeller. Eksempelet er gjort på bakgrunn av middeltall for grupper av banker. Forskjellene er enda større mellom enkeltbanker.

Differansen mellom den dyreste og den rimeligste banktypen minket fra år 2004 til 2006 med kr 2 000. Som nevnt tidligere, kan dette tyde på skjerpet konkurranse om landbrukskundene i markedet.

Tabell 6.4 Beregning av inntekter på driftskredittkonto

	Sum inntekter ved oppgitt rente		
	Rente	Gebyr	Inntekt
Landkreditt	2 024	225	1 799
Stor SpB	570	832	-261
Lokal SpB	740	603	136
FoB	511	621	-110

Vi har også sett på gjennomsnittsbruket med positiv saldo. Dette bruket hadde et gjennomsnittlig innskudd på kr 87 000, og det er registrerte gebyrer fra denne gruppen som er benyttet. Av tabell 6.4 går det fram at Landkreditt gir klart bedre utbytte på grunn av høyre innskuddsrente. Forskjellen mellom de andre banktypene er relativ liten. Det er stor forskjell mellom enkeltbanker, noe som ikke kommer fram her. Tabellen viser at det er kr 2 000–3 000 å tjene mellom rimeligste og dyreste alternativ også dersom driftskredittkontoen er positiv største delen av året.

7 Leasing

7.1 Generelt om leasing

Leasing er en finansieringsform som kan sees på som en mellomting mellom leie- og lånefinansiering. Utleier, som ofte er en finansinstitusjon, underavdeling av bank eller forsikringsselskap, har eiendomsretten til leasingobjektet, mens leasingtaker, eller leier, har bruksretten.

Traktorer og biler er vanlige leasingobjekter, men også produksjonsutstyr og løsøre kan være leasingfinansiert. I prinsippet kan enhver formuesgjenstand leasingfinansieres.

Det skilles mellom to typer leasing. Disse er: operasjonell leasing som kjennetegnes ved at leasingavtalens lengde er kort, det vil si at leasingobjektet har en lang økonomisk levetid etter avtaleslutt, eller at leasingavtalen kan avsluttes av leasingtaker i kontraktperioden, og finansiell leasing som kjennetegnes ved en kontrakt som løper over det meste av leasingsobjektets levetid, og som ikke kan avsluttes i kontraktstiden, annet enn hvis leasingtaker ikke oppfyller avtalen. Operasjonell leasing er ikke aktuell i denne sammenheng.

Det finnes også to typer leasingavtaler - med restverdi og med full nedbetaling. Dersom kunden inngår leasingavtale med restverdi, skal gjenstanden leveres tilbake til restverdigarantisten etter avtalens utløp. Dette brukes ofte ved leasing av maskiner. Dersom det inngås en avtale med full nedbetaling, har kunden etter avtalens utløp tre alternativer: Kjøpe utstyret av finansieringsselskapet, fortsette leasingavtalen til en svært redusert leie (normalt 1 månedsleie per år) eller levere utstyret tilbake.

Leasing er en kilde til finansiering, og bør alltid sammenlignes med lån. Fordi leasingtakeren ikke behøver å betale direkte for objektet, er det som om man har en pengestrøm inn, som skal betales tilbake over leasingperioden. Alternativet er at man går til banken, låner beløpet, kjøper objektet, og betaler tilbake lånet i de etterfølgende år.

Ved en sammenligning av leasing, banklån og egenfinansiering, viser det seg som oftest at leasing gir den laveste investeringskostnaden.

Største fordel med leasing er at man frigjør driftskapital og dermed oppnår større handlingsfrihet. Den gir en mulighet til å anskaffe nødvendige driftsmidler, uten å belaste egenkapitalen eller andre lånekilder.

Regnskapsmessig behandles leasingleie som en kostnad og ikke en investering, noe som gjør at leien (som i prinsippet består av rente og avdrag) kan utgiftsføres i sin helhet. Imidlertid kan ikke leasingobjektet balanseføres i regnskapet, noe som gjør at man mister muligheten til avskrivninger. Rentenivået på leasing knyttes gjerne opp til markedsrente.

Leasing og skatt

Leasing er generelt mest lønnsomt for foretak med høy marginalsatt. På et lån vil rentefradraget være maksimalt 28 prosent. For leasing er imidlertid både renter og avdrag fradragsberettiget, noe som betyr at en kan redusere bedriftens skatt.

Kostnader

Ved inngåelse av leasingsavtale skal det betales startleie som er engangsbetøpet som må betales ved begynnelsen av leieperioden. I tillegg til startleien betales et etableringsgebyr. Man må også betale merverdiavgift på årsavgiften. Ved utløp av leieperioden returnerer man maskiner eller utstyr til forhandler, som vil foreta en takst. Hvis det skulle vise seg at maskinen har større slitasje enn normalt, eventuelt at den har skader, må leasingtaker betale for det.

7.1.1 Leasing i jordbruket

I driftsgranskningene deltok i alt 912 driftsenheter i 2006. For 163 av disse brukene er der registrert leasingkontrakter tilknyttet jordbruksvirksomheten. Dette utgjør 17,8 prosent av alle bruk. I alt ble det betalt kr. 12,4 mill. i leasing, det vil si kr 13 600 i middel for alle deltakere.

Det aller meste av leasing er maskiner og traktorer. For de 156 brukene med maskinleasing er snittkostnadene kr 76 800 per bruk. De 7 brukene med leasing av bygninger, betalte snittkostnader kr. 62 400 i middel for leasing.

Tabell 7.1 Leasing i jordbruket

	Antall bruk	Sum kr	Gjennomsnitt per bruk med leasing, kr
Leasing av maskiner	156	11 980 953	76 801
Leasing av bygninger og inventar	7	436 707	62 387
Sum	163	12 417 660	76 182

7.1.2 Leasing fordelt på ulike regioner

Leasing er mest utbredt i Nord-Norge. En tredjedel av driftsgranskingsbrukene i Nord-Norge har leasingkontrakter tilknyttet jordbruket, mens resten av landet ligger rundt 15 prosent. Grunnen til denne forskjellen kan være at landbruket i Nord-Norge har høy gjennomsnittlig gjeldsprosent, og således ikke har like lett tilgang på rimelige langsiktige lån

Tabell 7.2 Leasing fordelt på regioner, antall bruk

	Leasing av maskiner	Leasing av bygninger og inventar	Sum bruk med leasing
Østlandet	54	1	55
Agder og Rogaland	23	2	25
Vestlandet	21	2	23
Trøndelag	20	1	21
Nord-Norge	38	1	39
Sum	156	7	163

Tabell 7.3 Antall bruk med leasing i jordbruket

	Antall bruk i driftsgranskingene	Antall bruk med leasing maskiner	% bruk med leasing av maskiner
Østlandet	356	54	15
Agder og Rogaland	133	23	17
Vestlandet	168	21	13
Trøndelag	141	20	14
Nord-Norge	114	38	33
Sum	912	156	17

Vi har sett en stadig økning i leasingkontrakter i driftsgranskingsmaterialet. Det gjelder spesielt for maskiner. Det forekommer også leasing av bygninger og utstyr i mindre grad.

Tabell 7.4 viser hvor mye leasingkostnader betyr for kostnadsbildet i jordbruket. Selv om det bare er en liten andel av brukerne som har leasingkontrakter i jordbruket, er kostnaden kr 13 600 i snitt for alle brukene i driftsgranskingene. Dette utgjør knapt 40 prosent av kostnaden til maskinleie og leasing i jordbruket.

Tabell 7.4 Fordeling mellom regionene, kr per bruk i driftsgranskingene

	Antall bruk i driftsgranskingene	Leasing av maskiner	Leasing av bygninger og inventar	Sum
Østlandet	356	12 618	19	12 636
Agder og Rogaland	133	12 728	1892	14 620
Vestlandet	168	8 983	107	9 091
Trøndelag	141	11 547	1003	12 549
Nord-Norge	114	23 325	166	23 491
Sum	912	13 137	479	13 616

Vi ser av Tabell 7.5 at Vestlandet har lavest kostnader til leasing i jordbruket. Det er verdt å merke seg at denne landsdelen har hatt størst økning i 2006, og at 2/3 av kostnadene til leasing på Vestlandet finnes i Møre og Romsdal fylke. Dette viser at utbredelse av leasing varierer mye også innenfor regioner.

Tabell 7.5 Leasingkostnader i jordbruket, kr per bruk med leasing

	Leasing av maski- ner, kroner	Antall leasing maskiner	Kr per bruk for bruk med leasing
Østlandet	4 491 888	54	83 183
Agder og Rogaland	1 692 760	23	73 598
Vestlandet	1 509 213	21	71 867
Trøndelag	1 628 068	20	81 403
Nord-Norge	2 659 024	38	69 974
Sum	11 980 953	156	76 801

7.1.3 Leasing i størrelsesgrupper

Det er de største brukene som benytter seg mest av leasing. I den største gruppen med bruk større enn 500 dekar, er gjennomsnittlig leasingkostnad i jordbruket kr 104 300. Leasingkostnaden for bruk under 100 dekar var kr 43 700. De andre arealgruppene ligger omtrent på gjennomsnittet.

7.1.4 Annet

Det er de yngste brukerne som har de største leasingkostnadene. I gruppen under 35 år var gjennomsnittlig leasingkostnad per bruk kr 156 500. De middelaldrende bruker ligger omtrent på snittet, mens de eldste brukerne i gruppen over 55 år, hadde lavest leasingkostnad med kr 55 700 per bruk i snitt.

Vi finner leasingkontrakter innen de fleste driftsformer. Høyest leasingkostnad blant de presenterte driftsformene finnes i gruppen med melk- og svineproduksjon. Her er leasingkostnaden kr 108 900 per bruk. Lavest ligger sauebrukene med kr 57 000 i snitt per bruk.

Alle presenterte data om leasing gjelder for jordbruket. I driftsgranskingene deler vi inn næringsvirksomheten til gårdbrukerne i jordbruk, skogbruk, tilleggsnæring og annen næring. Tilleggsnæring er definert som næringsvirksomhet utenom jord- og skogbruk knyttet til gårdens ressurser. Eksempel på tilleggsnæring er maskinkjøring for andre, utleie av gårdens bygninger og foredling av egne produkter. Annen næring er næringsvirksomhet som drives av gårdbruker hvor det ikke benyttes ressurser fra gårdsbruket. Eksempel er konsulentvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet etc.

Driftsgranskingene gir ikke svar hvor stort omfanget av leasing er på gårdsbrukene utenom jordbruket, da dette ikke er spesifisert. Kostnaden til maskinleie og leasing samlet i tilleggsnæring var imidlertid i 2006 kr 22 500 per bruk i snitt for 406 bruk. For annen næring var kostnaden til maskinleie og leasing kr 36 600 per bruk for 34 bruk med annen næring. Privat leasing er ikke registrert i driftsgranskingene. Det er derfor grunn til å tro at omfanget av leasing blant landbruksbefolkningen er større enn det vi registrert i jordbruket spesielt.

Litteratur

- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 1997. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1995 og 1996 og budsjett for 1997*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2000. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1998 og 1999 og budsjett for 2000*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2002. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2000 og 2001 og budsjett for 2002*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2004. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2002 og 2003 og budsjett for 2004*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2005. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2003 og 2004 og budsjett for 2005*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2007. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2005 og 2006 og budsjett for 2007*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2007. *Totalgjeld for jordbruksbefolkningen*. Upublisert
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar 2004. *Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2003*. NILF-notat 2004:25, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Haukås, Torbjørn, Hovland, Ivar og Rye, Siv Karin Paulsen 2005. *Driftskredittundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet for 2004*. NILF-notat 2005:18, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- NILF, 2007. *Driftsgranskinger i jord- og skogbruk*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Norges Bank, 2008. Norske pengemarkedsrenter.
http://www.norges-bank.no/Pages/Article___41607.aspx. Hentet 12.12.2007